Ataç

Ataç kitabevinin aylık dergisi

archibald macleish
rimbaud'nun şiirleri

melih cevdet anday
bunun önüne geçilemez

prof. tarık zafer tunaya
konuşma

leylâ erbil
çağdaşlık sorumluluğu

11

Ataç
Ataç kitabevinin aylık dergisi

BİRİNCİ YIL

SAYI : 11 CİLT : 1

1 MART 1963

***

Sahibi :

ŞÜKRAN KURDAKUL

***

Yazı işlerini fiilen
idare eden :

A. Aydın HATİBOĞLU

***

Bu sayıyı düzenliyen :
Şükran KURDAKUL

Her ayın onbeşinde İstanbul'da yayınlanır ● Sayısı 100 kuruştur. ● Altı aylık abonesi 6 lira, yıllık abonesi on iki liradır ● Havaleler ATAÇ KİTABEVİ adına gönderilmelidir

***

● Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez ● Yazı işleriyle ilgili konularda kitabevine Çarşamba günleri 14 - 16 arasında müracaat kabul edilir. Ataç Kitabevi - Ankara Cad. 45 ●

***

İLÂN KOŞULLARI :
Arka kapak : Çift renk : 1250 T.L.
Arka kapak içi : 1000 T.L.
İç sahifeler : Santimi 15 T.L.

Basıldığı yer :
Büyük Kervan Basımevi
Aydınlar Han - Nuruosmaniye Cad. - İstanbul

Baskı tarihi : 1 Mart 1963

Dergi Görevini Biliyor

Şükran KURDAKUL

ATAÇ'ın en belirgin özelliği araştırmaktan korkmıyan okurun dergisi oluşudur. On bir sayımız ele alınınca çeşitli kusurlar, eksikler görüp göstermek mümkündür belki, ama hiçbir sayımız için bu özelliğe aykırı bir boşverme saptanamaz. Bir edebiyat öğretmeni okurumuzun yazdığı gibi : «ilk sayılarında verdiği sözü tutmuş» bir dergi olmak bizim çalışmalarımıza bağlı bir sonuç değildir yalnız. Araştırmaktan korkmıyan okurun bizimle işbirliği kurması, özellikle dağıtım güçlüklerinin çok çeşitli olumsuzluklarına yuvarlanmak tehlikesinden korudu dergiyi.

Aydın kişinin çağdaş düşüncenin verilerine susamışlığını göstermesi yönünden de sevindirici olan bu durum şimdi yeni sorumlar karşısında bırakıyor bizi. Daha geniş olanakları zorlama sorumudur bu. Kâğıdın, hele posta ücretlerinin bu denli artışı karşısında birinci cildimizin bitmek üzere olduğu bugünlerde hiçbir fiat zorlaması yapmadan derginin KIRK SAYFA çıkması ikinci cildimize okurlarımızın bizden beklediklerini bilerek hazırlandığımızı gösterir sanıyoruz.

Aydın kisinin Milli Eğitim Bakanlıklarının son on yılda içine düştüğü çıkmazlara karşın uygarlık cizgisinde birleşmesi gittikçe aydınlığa çıkıyor artık. Yarının Türkiyesini yaratacak en büyük güç bu bizce.

Dergi, görevini biliyor.

bunun önüne geçilmez

MELİH CEVDET ANDAY

Eski Osmanlı tarihlerini okurken bakın, bir yıkıntıyı, bir çöküşü, bir ayaklanışı anlatmaya sıra geldi mi, tarihçi, olaylara ara verir ve o dönemde rüşvetin alıp yürüdüğünü, yöneticilerin çalıp çırpmaya başladıklarını, halkın geçim sıkıntısı içinde bunaldığını bir kaç sözle belirtir, böylece de o yıkıntının, o çöküşün, o ayaklanışın sözüm ona toplumsal nedenlerini ortaya koymuş olur. Ya hırsızlık, rüşvet, geçim sıkıntısı neden arttı? Oraya değin gidilmez. Tarihin, sözde nesnel koşulları gözönünde tutarak yazıldığı izlemini böylece uyandırılmak istenmiştir. Gerçekte ise bu anlayış, tarihin bilimsel bir yöntemle incelenmesine uzaktan bile benzemiyen bir anlayıştır. Çünkü tarihi, üç beş kişinin, yanlış, ya da doğru, davranışı ile yürür, gelişir sanmak gibi ipe sapa gelmez bir inanıştan doğmuştur.

Bugün de öyle düşünceler çoğunlukta. Bilmem hangi parti neden mi battı? Efendim, o partinin başındakiler biraz aşırı gitmişler, ötekini berikini kızdırmışlar, yoksa ölçülü davransalarmış böyle olmazmış... Bunun gibi lâflar ediyorlar. Daha gülüncü, bunun gibi lâfları okuyanların, dinliyenlerin bir şey anlamış görünmeleridir. Biz neden geri kalmışız? «Tembellikten» derler de, «Neden tembeliz?» sorusunu bir türlü sormazlar. Uzatmıyalım, bilim anlayışı girmemiştir bizim toplumumuza; biz toplumsal olayları, gizli ya da açık, ötekinin berikinin işi saymaktan öteye gidememişizdir. Söz gelişi, gericiler, «yazımızı değiştirdi» diye Atatürke kızıyorlar ya, gerçekte yazımızı Atatürk değiştirmedi; Atatürk, yazımızı, Anayasamızı, Medenî Kanunumuzu değiştiren, fesimizi atan, dini dünya işinden ayıran, dilimizi Türkçeleştiren devrimci gücün önderi idi. O devrimci güç, neden, nereden, hangi koşulların zoru ile doğdu, gelişti. İşte tarihe bilimsel açıdan bakmak budur, bizde eksik olan budur.

Bin kez yazarsınız, anlatamazsınız; dilimizin Türkçeleşmesi, özleşmesi, akımları, şunun bunun topluma zorladığı işler olarak gösterilemez. Kendi bildikleri, sevdikleri gibi yazmakta direnenlere, Türkçenin yeni gidişine ayak uydurmak istiyenlere kimsenin bir şey dediği yok, ama onlar, demem Osmanlıcacılar, kalkıp da Türkçecilik akımını üç beş sivri kafalının, beş on bilgisizin kandırmacası, aldatmacası, uydurmacası gibi gösterdiler mi, ortaya bir tartışma konusu değil, kendi bilgisizliklerini koy-

muş oluyorlar. Osmanlıcayı savunanların Türkçenin Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Rumca kırması bir dil olmasını, öyle kalmasını bilim adına, ulusalcılık adına, sağduyu adına ileri sürenlerin söyledikleri içinde, gerçekten konuşulabilir, tartışılabilir bir yan bulamamışımdır ben bugüne değin. Bizim dilimizin bir oluşum, gelişim tarihi var; bunu bilmeden, bilmeye özenmeden kesip atanlara neyi, niçin konuşacaksınız? İşte onun için de Türkçeciler, Türkçeciliğe karşı olanlarda gerçekten düşünsel bir öz bulamadıkları için, onlarla tartışmaya girmiyorlar, çünkü böyle bir tartışma için gerekli ilk bilgileri, ikide bir sayıp dökmek zorunda kalmaktan bıkmışlardır. Türkler Müslüman olduktan, demek yeni bir uygarlığa geçtikten sonra dillerini değiştirmişlerdi. Yeni uygarlığın, Müslüman - Türk uygarlığının hukuk dili Arapçaya, şiir dili Farsçaya dayanıyordu. Başka bir deyişle, Arapça - Farsçayı atalarımız birer ölü dil olarak benimsemişlerdi. Bunda kınanacak bir yan yoktur. Ama gittikçe Arapça, Farsça, ölü dil niteliğini yitirerek Türkçeye sözcük yapıları ve söz dizimi olarak da yayılmış, Türkçenin köklerini kurutmak yolunu tutmuştur. Türkler, lâik batı uygarlığına geçmeselerdi de bu dille işlerini yürütemiyecekler, çağdaş kavramları kolay kolay anlatamıyacaklar, çağdaş bir edebiyat yaratamıyacaklardı. Ama Osmanlı İmparatorluğunun çöküşü, bunun yerinde ulusal bir Türk devletinin kuruluşu, dil sorununu ister istemez en önemli sorunlardan biri durumuna getirmiştir. Türkçe, Âşıkpaşazadenin, Mercimek Ahmedin yolundan giderek gelişseydi, bugün güçlüklerimiz bunca büyük olmıyacaktı. Ama Cumhuriyetten sonra okullarımızdan Arapça, Farsça öğretimin kaldırılması, arkasından da yazımızın değiştirilmesi gibi olaylar, Türkçenin arınmasını, özleşmesini, kendini bulmasını çabuklaştırmıştır. Artık eğitimi kalmamış olan bu yabancı sözcükler ve kurallarla yazamaz, konuşamaz, anlaşamazdık.. Demek ki, Müslümanlığa geçiş döneminde atalarımızın yaptıkları iş, dili yeni uygarlığa uydurma işi, bu kez, Cumhuriyetçilere düşüyordu. Türkçe kendi kaynaklarına dönecekti. İşte «Uydurmacılık» dedikleri işin içyüzü budur.

Türkçeciliğin bugün genç kuşakları baştan başa sarması, yaşlı Osmanlıcacılarda, bunun bir gençlik yanılması, bir bilgisizlik saplantısı olduğu savının kolayca yürüyebileceği sanısını uyandırmıştır. Böyle düşünürlere Falih Rıfkı Atay'ın geçen pazar günkü «Dil» başlıklı yazısı gerekli dersi vermiştir. Türkçeciliğe yukardan bakanlar, Türkçecileri küçük görenler, kendi kuşaklarından bu büyük yazarın davranışını örnek tutmalıdırlar. Alışkanlık, geçmişe bağlılık, bir ölçüde bağışlanır durumlar olarak görülebilir, ama bütün iş, kendi beğenimizi Türkçeye zorlamaktadır. «Zevk» karşılığı «beğeni» sözcüğünü kullanmak istemiyenleri, kullanamıyanları, ne yapayım, anlıyorum da, «Beğeni denmesin diye direnenleri, bu yüzden gürültü çıkaranları anlamıyorum. «İlginç» sözcüğünün kendisine yatkın gelmediğini, ama kullanılabileceğini, böylece Türkçenin bir sıkıntıdan kurtulduğunu söyliyen Falih Rıfkı Atay, yukarıda sözünü ettiğim yazısında, «Ben, ki yirmi, yirmi beş yıl kadar Türkçenin önünde yürüdüm. Yeni kuşak şimdi benim önümdedir. Türkçenin kendi zevkim ölçüleri içinde hapsolmamasına kızmalı mıyım? Hayır. Dilin böyle gelişmesinde bir payım olduğu için övünüyorum» demektedir.

Bugünkü şiirimizde Arapça, Farsça sözcükler bütün hayal güçlerini yitirmişler, ortadan silinmişlerdir. Yeni bir ozan, gülünç olmayı göze almadan, Arapça, Farsça sözcüklerle şiir yazamaz artık. Bunun anlamı üzerinde durmalıyız. Hikâyecilerimiz, romancılarımız, eleştirmenlerimiz, denemecilerimiz, bilim ve felsefe erlerimiz, Türkçenin anlatım gücünden her gün biraz daha çok yararlanarak yapıtlar veriyor ve dilimizi çağdaş büyük diller katına yükseltmek için çabalıyorlar. Evet, köklerini ve anlamlarını bilmediğimiz Arapça, Farsça sözcüklerin karşılıklarını Türkçede ya buluyor, ya uyduruyoruz, yeni kavramlar gerektirdikçe de uyduruyoruz, Ama artık Türkçe kökler ve eklerle. Bunun önüne geçilemez.

CUMHURİYET

Pof. Tarık Z. Tunaya ile konuşma

ŞÜKRAN KURDAKUL

1 — Sizi İslâmcılık cereyanı üstüne çalışmaya götüren nedenler nelerdir?

1 — Ben Türkiye'nin siyasal düşünce akımlarını tetkik eden bir insanım. Anayasa hukuku ile birlikte Gazetecilik Enstitüsünün kuruluşundanberi siyasal ilimler okuturum. Bence mesele şu: Değişen çağlar ve değişen rejimler içinde düşüncelerin gelişmesi ve bunların siyasal müesseseler üzerinde oynadıkları rol nedir? Daha doğru bir izahla benim çabam fikirler ve müesseseler arasındaki bağları tesbit etmeye dayanır. Bence siyasal hayat, hukuk gibi, ekonomi gibi incelenebilen bir konudur. Devletler sihirli değneklerle idare edilmiyor. Büyücülerin hükümran oldukları çağlardan çok uzaktayız. Siyasal hayatın kendine özgü bir takım kuralları var; bunlar üzerinde durmak lâzım. Siyasal hayat içinde, bu hayatın unsurları siyasal kuvvetlerdir. Bu memlekette de, kitabımda sözünü ettiğim gibi, dini esas alarak ya da yorumlıyarak siyasal bir rol oynayan, oynamak istiyen bir zümre var. Bu zümre kendisine fikri akrabalık duyduğu başka zümrelerle karışmış bir halde. Bu, siyasal iktidar üzerinde etki yaratıyor. İktidardan birşeyler alıyor, iktidara birşeyler sağlıyor. İncelemem bu olay üzerinde toplanmıştır. Onun için yazdım bu kitabı.

2 — Birinci soruya verdiğiniz karşılıkta «siyasal hayatın kendine özgü bir takım kuralları var, bunlar üzerinde durmak lâzım. Siyasal hayat içinde bu unsurlar siyasal kuvvetlerdir..» diyorsunuz. Memleketimizin siyasal ortamı içinde İslâmcılık cereyanının yeri nedir? Eylem olarak hangi kurumlarla çatışmıştır?

2 — İslâmcılık cereyanı, kitabımda da belirttiğim gibi ideolojik bir cereyandır. Yani hem düşünce tarafı, hem de bu düşünceleri uygulama - yani bunları sosyal davranış haline getirme - yönü vardır. İslâmcılık cereyanı içinde samimi ve bilgili kimseler olduğu gibi bu cereyanı kişisel ve siyasal çıkar meselesi yapmak istiyenler de vardır. Birinciler, mümkün mertebe bir rasyonalizme gidebildikleri halde, ötekiler İslâmcı dedikleri yorumları toplum üzerinde bir vesayet kurmak, ve vicdanlar üzerinde etki yapmak için kullanmışlardır. Bu bakımdan toplumun çağdaş iyiliğine ve hayrına yönelen yenilik hareketlerini bu ikinciler durdurmakta fayda görmüşlerdir.

3 — Cumhuriyetin ilânı günlerinde beliren tepki İslâmcılığın hangi yönünden gelmiştir?

3 — Doğrudan doğruya gelenekçi, daha doğrusu saltanat ve hilâfeti muhafaza etmek istiyen bir zümrenin fikriydi bu.. İslâmcılar da öyle bir fikri meclis kürsülerinden dergi sayfalarına kadar devamlı surette işlemişlerdir.

4 — «Mümkün mertebe rasyonalizme gidebildikleri»ni söyledikleriniz de mi?

4 — Evet. Rasyonalizme gidebilmeden şunu anlıyorum. Kuran ve hâdis kadrosu için de akli bir muhakemeye varabilmek.

5 — Bundan sonraki çalışmalarınız hangi konularda olacak?

5 — Biliyorsunuz bir siyaset ilmi serisi hazırlıyorum. Bunun içinde çeşitli kitapların yayını için çalışıyorum, bundan sonraki kitaplarım Türkiyenin siyasal gelişmeleri, Türkçülük -Milliyetçilik cereyanı- ve Sosyalizm cereyanı olarak çıkacaktır.

Büyük bir ilgi görüyorum. Bu ilgi bana çalışmalarımda hız veriyor.

Çağdaşlık Sorumluluğu
YAHYA KEMAL
Klâsik Sözcüğü ve ötesi

LEYLÂ ERBİL

Yirminci yüzyıl bilimin yeni yeni bululariyle dolu. Çağının verileri sanatcıyı ister istemez yeni sorunlarla karşı karşıya koyar ve bu sorunlar sanatçının yapıtlarına süzülür geçer(1). Bunun örneklerine her dönemde tanıklar vardır. Dünya yazarlarını ilgilendiren bilimsel olaylardan biri yüzyılımızın başında Dr. Sıgmund Freud'un buluşlarıdır. Onun bilinçaltımızdaki kirli çıkılarımızı gün ışığına atıvermesi İNSAN'a yeni bir açıdan bakılmasını sağladı. İnsanı yeni yanlarıyle ele almak yazısını da yeni bir dile, anlatıma iteledi ve bunlarda çağdaş yazın tekniğini doğurdu.(2). Çağımızın büyük yazarlarından biri bu itilimlerin dışında kalamamıştır. Sembolism, Marxismden yararlanmış, Freud'un saklı kaynaklarından bezenmiş gerçeküstücülüğe dönüşmüştür. Çağımızın Breton, Aragon, Souppault, Desnos, Carivve denli yazarları Picasso, MaxErnst, Chirico, Tanguy denli çağa damgasını vurmuş ressamlarını gerçeküstücülük akımı içinde görürüz.

Çağın son dönemlerini tüm dünyada etkiliyen bir başka öğreti de Varoluşçuluktur(3). Sartre'ın da kabul ettiğince Marxism varoluşculuğu kapsar ama gene de varoluşculuk Marxismin bir yanında boy atmış üstelik ona yeni ve çağdaş değerler de eklemiş sayılır. Bu iki felsefenin biribirleriyle bitmemiş olan atışmalarını bi yana koyarak çağdaş dünya yazınını etkileyen iki akımı Marxismi ve Freudculuğu gözden geçirebiliriz.

Fransa da olduğunca İngiliz yazını da Freud'dan etkinmiştir. İlk Freud çevirmelerinin(4) ardından 1930'lardan İngiltere'de Freud ya da Marxın etkilerinin ağır bastığı yapıtlar görünür. Auden kuşağı ozanları, Spender, D. Lewis Marxist yazını götürürken T. S. Eliot, D. Thomas, Joyce, W. Woolf denli yazarlarda da Freud eğilimi açıkça belli olur(5).

Anlatmağa çalıştığım biçimde bütün ülkelerin ilerici yazarları yapıtlarını bu çağdaş bululara açık tutarlar. Ve az çok ayrımlarla büyük ustaların bir yerde birleştikleri verilerinde evransel ve ortak bir yan bulunduğu bir gerçektir. Yazımız kişisel çabalarla bir çizigye yaklaşanları da kusar, atmaya çabalar. Bi süre önce Tercüman gazetesinin açtığı bir soruşturmada bugünedeğin batı ölçüsünde «klasik» sayılabilecek hiç bir Türk yazarının yetişmediğini örneğin bir Shakespeare yanında söylenecek tek bir ad sayamıyacağımızı söylemiş, Yahya Kemal'in ise şiir yazmayı iyi becerdiğini ama çağdaşlıktan çok uzak olduğunu yanıtlamıştım. Bu gerçek bir sürü okuyucuyu kızdırmış. Ayıplamışlar beni, Iğdır Öğretmenler derneği de «siz kim oluyorsunuz» diyor «ne yaptınız H. Ziyanın tekniğine siz değil sizden sonraki kuşaklar da ulaşamaz, Y. Kemal ise sizin anlıyamıyacağınız kadar çağdaştır.» Bu sözlere onların kim olduğunu sormakla, neden ötürü birtakım değersiz bulduğum adamları sevmediğimin hesabını onlara vermem gerektiğini sandıklarınla, ya da neden onların bu adamlara tapındıklarının hesabını bana vermeleri gerekmediği yoluyla da kimi nenler konuşabilirdim. Ama yapmıyorum. Doğrusu Türkiye uygar bir insan için her vakit şaşırtıcı olaylarla dolu ilginç bir yerdir.

Önce şunu bilmeleri gerekir ki bir kimsenin bir başka kimseye hakkında bir yargıda bulunması için ille de bir nenler ortaya koymuş olması gerekmez. «Hele bu bir mantık yargısı olursa». Ayrıca merak e-

den Hallaç'ı alır okur benim ne yapıp ne yapmadığımı öğrenir, gene ayrıca da bilmeleri gerekir ki evrime inanan bir insan olarak söylüyorum, ne ben ne de benden sonraki gelecek kuşaklar. Öyle H. Ziyalara miyalara özenmekti, öykünmekti (taklid etmek) hiç düşünmeyeceğimiz nenlerdir. H. Ziyanın ulaşılmaz sanılan tekniği en azından bir elli yıldır sakız denli çiğnenmiş, çürütülmüştür. Dili, sadeleştirdiklerinde bile işimize yarıyacak, dönüp bakacağımız ögeleri içermez. Çoktan aşılmış bir adamdır H. Ziya. Yusuf Atılganın Aylâk Adamı, N. Meriç'in Korsan Çıkmazı en azından bir kaç kez aşmıştır onu. Yuvarlak, sıralamayla anlatım, flash back tekniği ve daha da ötesi için salık veririm kendilerine bu romanları.

Gazetede sayılan bütün bir Tanzimat yazınını tek tek ele alabilmek için ne vaktim ne derginin yeri uygun düşer üstelik bizim bu Batılılaşma dönemi yazını tartışması kabak tadı vermiştir bence. Bu bakımdan iyi niyetli okurlar için örneğin A. H. Tanpınarın Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi adlı betiğinin yararı olur sanırım.

Gelelim Yahya Kemale. Yahya Kemal'in iyi şiir yazmak bildiğini söyledik ama onu çağdaş yapmak benim elimde değildir yazıkki. Tarih bilgisini çağdaş bir düzde yerli yerine oturtmaması yüzünden bir ara «Müslüman yelkenlilerinle Frenk avrupasını nura garketmeye» de oraları uygar etmeye kalkarak İslâm obsedesi durumuna düşen o'dur(6). Topluca söylenirse geçmiş bir dönemin -divan şiirinin- tadını damağından silememiş ve o özlemin tasasınla yeniden ayni özü başka bir biçimde karşımıza sürmüştür. Evet Osmanlı ruhunla bol bol beslenerek onu yenilemiştir sadece. Zaten ruhun yaşamını sürdereceğine ve bir buhurdan gibi tüteceğine inanır(7). Y. Kemal'de çağdaş düşünce olarak kendi kendini aşmayı bulacağımızı sanırız ama bunun da eytişim (dialektik) düşünle bi ilgisi yoktur o zamanı ve mekânı geriye doğru aşmaya çalışır. Becerir de! Yazımızın AÇ GÖZLÜ MİTİ'dir o. Geçmişi bi kez de diriminde yaşamış ardından yeniden geçmişi yaşasın diye ruhunu koyup gitmiştir. Sanıyorum yaşasaydı kendisi de çağdaş olmak diye bi telâşa kapılmazdı: gözü ardında kalmış kişilerle dolu olduğunu biliyordur Türkiyenin. Şiirlerinde çağdaş insana rastlanmaz. Geçmiş çağın İnsanına ola ki. Aşk şiirlerinde de sevdiği nene rastlanmaz, düşün (rüya diye) adı geçer özü yoktur. Bir de öğretici bir dille yazdıkları vardır. «İnsanlar anlaşıldı cihanın da sırrı yok» der huylandırır adamı, bi bildiği var insanlığa hizmet edecek sanılır. Hayır, kendini yormağa niyetlenmez bile sırrını toprağa götürecektir. «dalsın yakında gözlerim son uykuma» diyiverir. İşin alayında mıdır, özden midir, nasıl bir insan olalım ister, neyin adamıdır kendisi? Bütün bu incir çekirdeği doldurmaz işleri iyi bir biçimde yapar ama.

Dili yeniden yaratmıştır sanki, şiirinin dokusu, sözcüklerinin yerli yerinde oluşu, ses, müzik bunlar vardır(8). Ama bellidir ki bütün bu sayılanlar şiiri çağdaş yapmaya yetmez. Yirminci yüzyılda şu yukarda adını ettiğimiz yazarlarla eş çağda yazmış bir adamın onlar değin ekini (kültürü) olanakları elverdiği halde nasıl olup da bunca olumsuzlaştırdığını kendisini, gene islâm mucizesinde aramalıdır sanıyorum. Onun hüneri baş parmağının tırnağına bakara suresini sığdırmış adamın hünerine eştir bana sorarsanız. Bugün dialektik düşünceye sırt çevirmiş, Freud'u görmezliğe gelmiş, başının üstünde dolaşan atom savutlarını yavrularımızın çırpıştırdığı uçurtmalarmış casına sırıtarak seyreden bir adama çağdaş diyebilmek sorumsuzluğunu gösteremediğimiz için suçlu sayılabilecek bir toplumda yaşıyoruz. Belli ki Y. Kemal böyle bir toplumun malıdır ve ona lâyıktır. O, sorumsuzluğunu yaşayışla da kanıtlamış adamdır. Döneminin sorun taşıyan ozanları, gazetecileri, aydınları tutukluevlerinde çürürken, yiyecek ekmek bulamazken, bilmem kimin verdiğinle Park otel teraslarında kaygusuzca beslenmeyi kendine yedirebilmiştir. Bu yüzden de şiirinle olduğunca yaşamıyla da Osmanlılığı kendisine fetiş haline getirmiş bir çıkarcı olmaktan ileri geçememiştir.

Onu gerçek yüzüyle tanıyamamamızın suçu skolastik düşün sürecinde olan toplumumuzda olduğunca, aydın öğretmenleri bile şaşırtabilecek başıboş bir alan -okuyucuyla sanatcı arasında- bulunduran gene sorumsuz eleştirmenlerimizdedir de. Böylece şunu da açıklamalıyım ki böylesi bir savunu ya da eleştiri gerçekte bana değil

eleştirmene düşerdi ne var ki bu ülkede de o çeşit eleştiriciler var işte(9).

Tercümana genç kuşak yazarlarının saydıkları adlar, okuyucuya aramızda düşün ayrımları olduğu sanısını verdi hattâ o yazarların kendileri denli düşündüklerini sandırttı. Tanzimat yazının olumsuzluğunu söyleyen ötekilere karşı saldırtan bir nen de buydu. Ama, genç kuşak yazarlarının o adları, bunları klâsiklerimiz belledik, çağdaştılar ya da çağdaştırlar anlamında söylediklerini sananlar aldanıyorlar. İçimizde Sartre.ın usunla birlik düşünen, Faulkner'i gerçekten sevmiş bir adamın tutup da Recaizade Ekreme de Sezai'ye de bayılırım demesinde hemen göze çarpan bir çelişiklik, bir boşluk açıklanacak bi yan vardır. Bu bakımdan o adları sıralamakta ayrı bir anlam gözetmek gerekir. Kimi insanlar sağı solu gücendirmekte bir sakınca bulur, kimileri geleneğe karşı saygısızlık sanır böyle bir yatsımayı, kimilerinin de bilgisini göstermek duygusuna kapıldıkları akla gelebilirse de bence asıl niyetleri yazın tarihimize iyi kötü birnenler ekleyebilmiş sanatçıları belirtmektir. Birnenler ekleyebilmiş diyorum. Tekniklerine ulaşılmaz, yanlarına varılmaz sanatcıları değil. Ne var ki bu da sorumluluk taşıyan bir uğraş olması gerekir. Bir eleştirmedir onların yaptıkları. Bu yükün altına girince de dünkülerden şunları sayıyorsak yapıya bi kil parçası bulmuş getirmiş bir adamı bile söz konusu ediyorsak, harcı yapanı da kapıyı getireni de sırasına koyabilmeliyiz. Bir seçme yapıyoruz ve bunu Türk okuruna sunuyoruz, sorumluluğumuzu, en azından şöyle ya da böyle bir adam olduğumuzu seçip göstermek bakımından bağlı olduğumuzu unutmamalıyız. Yeni Türk öykücülüğünde yeri olanlara Nabizade Nazım, Ömer Seyfettin ya da Halit Ziya diyorsak Bir M. Ş. Esendalın yerini belirtebilmeliyiz de. Ya da bir Orhan Veli şiirini değerlendirecek sözlerimiz konu oluyorsa daha o şiirin Türk toplumunda izine rastlanmamışken 1940'larda Rıfat Ilgaz diye bir ozanın: Yarenlik diye şöyle bir şiirini günümüzü gün etmek için şöyle bir demlenelim deriz :

Derd olur meyhanecinin kazanç vergisi
Garson Nuri'nin nufustaki işi
Tatlı tarafından açmak isteriz
Söz döner dolaşır işten el çektirilmesine
dayanır.
Dokuz nufuslu gümrükçünün.

Ardından Alişim diye, sanatoryom diye şiirlerinin yayınlandığını da unutmamalıyız. Ondan altı yıl sonra sanırım 1946'larda Orhan Veli :

Ne hoş ey tanrım ne hoş, diye yazabiliyor, Oktay Rıfatsa şaşırıp ta Ekmek yerine yıldızları, yiyebiliyordu.

Ben şiirimizin gelişme çizgisi içinde Rıfat Ilgaz denen ozanın hakkı yenmiştir denli bir suçluluk duygusuna kapılırım. Saçma oysa eleştirmenlerimizin sorumluluğunda aramalı bu çeşit duyguları!

Diyeceğim yalan yalnış yorumlarla bir iki yazar ayırıp tüm ötekileri kendilerinle bir saymakta hata ediyor okuyucular. Buna yardım etmemek gerek. Biz hernenlerden önce sorumluluğumuzu duyan bi kuşağız. Biliyoruz ki «şöyle ya da böyle olmayı seçmek bir bakıma, seçtiğimiz şeyin değerli olduğunu belirtmek demektir...»

Biz okullardan bu yana ekinimizi yapagelen -ya da öyle olduğu sanılan- bütün bir batılılaşma akımı boyunca klasik sözcüğüyle tanımlana bilecek denli tek bir yazarımızın olmadığını biliyoruz. Bizim bir Joyce'umuz bir Stendhal'imiz olmadı. Bir Zolamız bile olmadı bizim. Olamazdı da, bir Taine bir C. Bernard çıkmadı çünkü bu ulustan. Bugünkü kuşağın -benim kuşağımın- geleceğine inanmamın nedenlerinden biri de gözü kapalı okutturulduklarımızı tanrı bellemeyip, gelenek de gelenek diye bir saplantıya da tutulmadan yaratıcılığımızın köklerini ileri ülkelerin çağdaş felsefe, bilim, sanat akımlarıyla beslemeye çabalamamızdadır. Ve işte gene söylüyorum bana bir Dostoyevsky bir D. H. Lawrence verin tüm Türk yazınını hiç bir sorumluluk duymadan bağışlarım.

---

(1) Bu konu Maya sanat dergisinin Mayıs 1960 sayısında «Oturum Üzerine» adlı yazımda açıkça incelenmeye çalışılmıştır.

(2) Çağdaş insanı Freud'dan önce de yakalayabilmiş yazarlar vardı şüphesiz, Rimbaud örneğin, Dostoyevsky, Laout-

(Sonu s. 32 de)

bir ehram işçisinin türküsü

mısır gecelerinde kocaman tanrı elleri
ilk gün ışığında kanlaşan benim avuçlarım
aldatılmış, sömürülmüş kutsal yalanlara
güçlü kollarım, direnen bacaklarım

ben ya da inandım zincirlerime
bu ölmezlik benim - bu tutkun emek
tanrılaştıkça göğe taşlar omuzlarımdan
yüreğimde solur hınçlı bir çocuksu sevini
kırbaçlandıkça kendimi zorlamağa yüceliklere
ehramlarda kendi kanım tutar beni

kızgın, acımasız o eski mısır güneşinin altında
güne çakılı yorgun ve çabalı bir soluk - benim soluğum
büyük oranlarla yüceldiği tanrıların
sabahlardan akşamlara dek kırbaçlandığım
suskun bir karınca sabırsızlığında

nil'in büyülü gecelere gizlice fısıldadığı
bu çöl delisi türkü benim türküm ya da tutsakların
tanrısallığımızın kana susadığı - doymazlığı haklı etlerimize
kutsal yortuların kızıl alevlerinde
bilekleri kesilenlerin, derisi yüzülenlerin, yakılanların

ben işte oyum - ben belki ilk varım
bu benim omuzlarım - ehram taşlarının yükünde ezilmiş
bu harcı, toprağı yuğuran - bu yorulmaz kan
benim kanım

çöl uçsuz bucaksızlığında ilk yaşamlı sızı
yazılmış yarınları yasaklanmış insanların
ölmeğe yenik ve kuşkulu soluk bakışları
biraz da insan olmak korkusu firavunların

akşamları eve dönerken yorgun argın
uzağında - o taştan, insandan, tanrıdan duvarların
çölün ölü ve küskün sessizliğinde
yorgun kumlarından ulu ırmağın
küçücük ehramlar yaparım kendikendime

ben işte
insan'ım

Babür KUZUCU

yalın çürümek

BİR DAĞ RÜZGÂRI — BİR AYRIK OTU
UĞULDAR SAÇLARIMDA YÜZYILLARA DEĞİN
TUTAR SANA GELİRİM — SIĞINAĞIM BENİM
BİR BÜYÜK EZGİDİR — DORU ATIMDAN İNERİM
ÇAĞIN EN YILGI KARANLIĞI UZAR DUVARLAR — SAÇLARIM ÇÜRÜR
TUTAR SANA GELİRİM
KIRDIM PARMAKLARIMI ARTILADIM SENİ
YAĞMUR ERTESİ UĞULTULARINDA SAÇLARA TAKILAN
BİR ÇAĞ KIRINTISI — BİR CAM PARÇASI ELLERİMDE ŞİMDİ
TUTTUM SANA GELDİM — SIĞINAĞIM BENİM..

ÖKSEL DEMİR

●

opus - CVIII

sevi küçük tutuldu sevi oysa insandı çoktu büyüktü
acıydı yeşildi güzeldi bir de yalnızdı bir de özgürdü
ölümdü yaşamdı ya al üstüneydi ak üstüneydi
sevi ah o sevi bildiğimiz işte hep o toprak üstüneydi

kim bu kırık dallara tutunmuş kim bu köle en çıplacık
kim yazmış bu adı ölü mermerlere o kim en silecek
açlık işte hah hah hah sağolunuz varolunuz
kim bu yangın yerlerinde susan kim bu en körpecik

bir gecedir gelen zincir şakırtılarında kemirilmiş us
sus ki sen ölüm sus ki sen insan sus ki karanlık
sus ki sen yavaşlık sus ki dere sus ki çiçek
yok yok yok o şarkısız gün batışları hep yolumuz

bir oğul emdi anasını denizdi ya ki vardı ya ki yoktu
ve gün sardı başlarımızı o seyrek o çatal o kör
gün yağmur getirdi gün öfkeli gün öfkesiz
ayışığı kor yaktı üstlerine kimdiler kimeydiler

sevi küçük tutuldu sevi önce koşumsuz yüreklerde
ya o dünler ki işte hep o bu günlerle hep o yarınlarla
aş görmedik çanakları susamışlığın o kavgalar
sevi ah o sevi bildiğimiz işte hep o bilinmiyen yerde

Ş. Avni ÖLEZ

Rimbaud'nun kişiliği ve sanatı üzerine düşünenlere yeni ipuçları kazandıracağına inandığımız bu yazısında Archibald MacLeish büyük sanatçıyı alışmadığımız bir yöntemle incelemektedir.

Yazıda sık sık geçen ünlü «SARHOŞ GEMİ» şiirinin Sabahattin Eyüboğlu'nun yaptığı unutulmaz çevirisini de yayınlıyoruz.

karşıt dünya

rimbaud'nun şiirleri

Yazan : Archibald MACLEISH

Çeviren : Ayşegül GÜNKUT

Nice yolların çıkış noktası olan Lu-Chi'nin uyaklı eski düz yazısında belli belirsiz sezilen bir sanıyı ve önermeyi evirip çevirdim kafamda: İnsanların yaşamı anlamlı yapma ihtiyacı sanısını ve yaşama anlam vermek için kimi yönlerden en etkili yolun şiir olduğu önermesini. Ama sanılar ve önermeler, yöneltmek istedikleri gerçeklere uymak zorunluğunda olan kaba yüzeysel örneklerdir; üstelik insan ihtiyaçlarının ve şiirsel gerçeklerin başlıca nitelikleri birbirini tutarsızlıkları ve direngenlikleridir. Şiir, yaşamı düzenleyeceğine ona karşı koymuştur kimi kez. En köklü insan ihtiyacı kuşakların kiminde yaşama anlam vermek değil onu saçmalaştırmak olmuştur. Karanlık Çağ'larda keşişler yeşil yapraklara, mavi denize arkalarını dönüp kinli hücrelerinde ölüm dilerlerdi Tanrıdan. Bugün, bilimsel yüzyılın kuramsal ortamında bile başlarını öteye çeviren çağdaşlar var. Teknik başarı çağının Sartre'ın «Bulantı»sına, Camus'nün «anlamsız»ına, dünyanın mezarlık olmak için yaratıldığını söyleyen bir papalık bildirisine neden olması şaşırtabilir insanı. Ama gerçeğin ta kendisi olduğu da yadsınamaz.

Bu gerçekle benim, herkesin düşünceleri uyuşmalıdır. Bir **Karşıt-Dünya** açlığı, bunu yansıtan bir şiir var elbette. Bugün hiçbir sanat kavramı bu saklı, anlaşılmaz boyutu göz önüne almadan tam olamaz. Bütün güçlük bu duyguyu anlaşabilir biçimde işleyebilmekte. «Ayaklanma», yazınsal bir sözlük oldu dilimizde. İnsan yaşamının tutarsızlığına karşı ayaklanma düşünüsünü benimsemiş, çoğunluğu Fransız olan iki dünya savaşı arası kuşağının yazınsal belirtisidir bu sözcük. Ama bugün yaşam eskiden olduğundan ne çok nede az tutarlı; bu devrimin nedeni, insanın, Tanrının, demokrasinin, bilimin başarısızlıkları sayılıyor: Oysa Tanrının, insanın, demokrasinin, bilimin yeryüzünde ilk bilindiği gündenberi süregelen başarısızlıklar bunlar. Yaşama karşı gerçek ayaklanma bir düşünsel karşınlık değil, ruhun başkaldırması, tiksintisidir. Çağdaş dünyanın ayaklanmasını yeteriyle anlıyabilmek için kişinin bugünkü yazınsal kuşaktan gerilere gitmesi gerekli. Hiç değilse 1870'lerin ilk beş yılında tam bir ozan yaşamı sürüp, sonunda sanata başkaldırarak devrimini yapan acıklı gencin yıllarına dönelim.

RİMBAUD'NUN BAŞKALDIRMASI

Arthur Rimbaud'ya «Ateş hırsızı» adını hakkıyla kazandıran o bütün duyuların «uzun, yılınç, ussal karmakarışıklığını» isteyen gülünç, tutkulu çağrı yanında Sartre'in, Malraux'nun, ardından nice yaslar tutulan Camus'nün başkaldırmaları soluk, düşünsel birer olay gibi kalır. Bugün dünyanın hiçbir yerinde, öfkeli genç adamlarla dolu İngiltere'de bile, başkaldırışı Rimbaud'nunkiyle kıyaslanabilecek bir tek yazar yoktur. Ne de iğrendiklerinin şiirini yazmayı miğdesi götürebilecek bir ozan var onun gibi: Tanrıya ve insanlara eşit derecede duyduğu amansız tiksintiyi yansıtan «Les Pauvres à L'Eglise» (Kilisedeki Yoksullar), hasta, yaşlı, acıklı durumda bir kadını bütün acılığıyla, vahşice anlatan «Vénus Anadyomène» (özellikle iğrenç son satırı) ancak Rimbaud'nun yazabileceği şiirlerdir.

Ama Rimbaud'nun şiirindeki yücelik, şiir ve yaşamı başka türlü düşünenlere karşı gelmesinden, yaşamın onu uğrattığı hayal kırıklığındaki tutkudan doğmuyor yalnızca. «Lettres du Voyant» (Falcının Mektupları) da uyguladığı, başkaldıran bir dünyanın şiir sanatı anlayışı daha tedirgin ediyor insanı. Rimbaud'ya göre şiir, evreni bir biçim kafesine kapatmak değildir. Ne de istenmeyen bir dünyadan kaçma yoludur. Facgues Maritain'in deyişiyle, «şiir bilgisinin en amansız, en kesin isteklerine bilinciyle, yüreğiyle katılan» Rimbaud, «ruhun zenginliklerini en yasak yollarda bir yolkesen korkusuzluğuyla arıyordu.» Kızgın bir adamın öfkeli sözleri bunlar; Çünkü Maritain dinîbütün bir katolik olarak, Rimbaud'nun, kiliseye göre yalnızca dinin yapabileceği görevleri dinsizce şiire yüklemeye giriştiğini sezmişti; Tanrının yasaklarına aldırmayıp kutsal ateşi çalan Prometheus'ün girişimi gibi tıpkı. «Ruhta yalnızca şiirin olmasını istemek delilıktir. Şiirden başka hiçbirşeyi olmayan, şiire karşı koyamıyan ruh çok geçmeden, bilmek, öğrenmek için korkunç bir vampir açlığı duyacak. Bu açlık insanın törel, metafiziğe değgin nesi varsa, etini, kanını bile emip bitirecek,» diyor Maritain. «Yasak bilgi» sözünü hiç kullanmamış ama söylemek istediği o şüphesiz.

Çok garip bir tartışma bu: Bir yanda günümüzün en önemli katolik düşünürü, öte yanda yüz yıl önce onyedi yaşında bir gencin yazdığı çocukça iki mektup. Ama gerçek bir tartışma yine de: Onyedi yaşındaki çocuğun o yıl ve sonraki yıllarda dünyanın en ilgiye değer şiirlerini yazacağı için değil yalnızca: Tartışmanın iki yanı gerçek iki kutup olduğu için. Maritain'in dünyası ile Rimbaud'nun Karşıt-Dünya'sı aynı zamanda olamıyan, birbirini engelleyen iki sondur. Tartışmacıların ses tonları bile birbirini iteliyor. Rimbaud'nun 1871 Mayıs'ında hocası Georges İzambard'a ve Ozan Paul Demeney'e yazdığı iki mektup ne değin acı ve alaycıysa Maritain'in takışması da öylesine kızgın ve kırıcı

ALIŞILMIŞA İLK AYKIRI KANILAR

Rimbaud'nun Demeney'e yazdığı mektupta, geleceğin şiiri üstüne söylediklerini suçluyor Maritam. Suçlamasında yaptığı yorumlar oldukça haklı ve yerinde. Şiir bugün anlaşıldığı, kullanıldığı biçimden çok daha önem taşır, diyor Rimbaud Demeney'e. Şiire «Uyumlu Yaşam» adı verildiği eski Yunan'dan bu yana, bir çeşit oyuna benzeyen uyaklı düzyazıdan başka birşey çıkmadı ortaya. Eğer Racine'in uyakları bozuk, satırları karmakarışık olaydı, «Kutsal Budala»yı tanımıyacaktık bile bugün. Racine'den sonra Romantiklere doğru «oyun gitgide kötüleşti.» Neden? «Benliğe değerinden çok önem verildiği için.» Izambard'a yazdığı mektupta, «Düşünüyorum demek doğru değil», diyor: «'Düşünülüyorum' demeli insan.», «Ben başkasıdır.» Oyuncu değildir insan; oynanandır. «......... ne yazık keman olduğunu anlayan tahta parçasına,» «......... düşüncelerimin doğuşunu görüyorum, duyuyorum», diye yazıyor Demeney'e.

Gerçekte olan şey «evrensel us»un düşüncelerini çevreye saçmasıdır, diye sürdürüyor sözünü. Bu düşünceleri insanlar toplayıp benimserlerdi...... Şimdi kendilerini yazar, yaratıcı, ozan sayıyorlar. «........... yazar, yaratıcı, ozan: böyle bir kimseye hiçbir zaman rastlanmadı.» Hayır, yapılacak tek şey göze görünmeyen şeyleri, geleceği görmeyi öğrenmek, bir çeşit falcı olmaktır. Bir ozan nasıl falcı olabilir? Bütün duyuların yüce direşken, bilinçli bir şekilde karmakarışık edilmesiyle. Her çeşit sevgi,

üzüntü, delilik, dayanabilmek için kişiye bütün inancını, insanüstü bir gücü gerekli kılan dayanılmaz acılarla. O zaman kişi insanların en hastası, en korkunç kıyacı (mücrimi), en kargışlısı (lânetli) ve en «bilgin'i olacak. Böylece Bilinmez'e ulaşacak; sonunda gördüklerini anlıyamıyacak değin yitirse bile usunu, onları görmüş olmak yine de yetecek ona.

Anlaşılır bir yöntem bu: ama anladığımızı yadsıyoruz: çünkü güzel sözleri gözden düşüren, erinlik çağındaki çocuğun çatlak sesi gibi çocuksu birşey var bu tutkuda. Bu yöntemin usa yatkın olmadığını Rimbaud bile sezmişti. Demeney'e yazdığı mektupta alaycılık peçesi ardından kendini savunuyor. Daha yakından tanıdığı Izambard'a ise korkusuzca söylüyor herşeyi. «Didikliyorum kendimi. Neden? Ozan olmak istiyorum da ondan. Görmeyi bilen biri olmaya çalışıyorum. Bir türlü anlamıyacaksın. Nasıl söyliyim bilmem ki! Bütün sorun duyuların karmakarışık edilmesiyle bilinmeze varmakta......»

Ses ne değin çatlak olursa olsun, çocuksu olmaktan çok uzak, tehlikeli, tutkulu bir amaç var bu sözlerde. Maritain'in kaygısını anlıyor insan. Rimbaud şiiri yazınsal bir sanat saymıyor. Ona göre şiir Bilinmez'in imgesidir. Bilinmez'e ulaşıldığında imge anlamını yitirse bile onu görmüş olmak yetiyor ozana. Demek ki ozan gerçek bir ateş hırsızıdır. Kilise sunağından alçak gönüllülükle alınacak yerde göklerden çalınan bu ateş nasıl birşeyydir? Hırsızın ancak her çeşit sevgiyle, acı çekmeyle, çılgınlıkla erişebildiği, ancak duyuları karmakarışık olduğu zaman sezebildiği ne biçim bir gökyüzüdür bu? Ancak böylece bilinebilen nasıl bir Bilinmezdir?

«SARHOŞ GEMİ»

Bu mektuplar yalnız başlarına bile okuyanı tedirgin etmeye yeter. Oysa iki mektuptan iki hafta, en çok birkaç ay sonra yazılmış olan ünlü «Sarhoş Gemi» (Bateau Ivre) şiirindeki mecaz mektuplardaki sözlere çok daha karanlık anlamlar veriyor. Hepsinin gerisinde de bir ozanın kısa ve acıklı yaşamının acımasız anlatımı var. Mecaz, mektuplardaki parçaları, karanlık sözleri birbirine bağlayarak Rimbaud'nun amcasına son biçimini veriyor: «'Düşünüyoruum' dememeli; 'düşünülüyorum' .... ne yazık keman olduğunu gören tahtaya». Şiirdeki «Ben» kızılderili oklarının direklere çaktığı gemicilerin yönetiminden kurtulmuş, karşı konmaz sularda sürüklenen bir gemidir. Ama «Ben» im gemicilere aldırdığım yok. Sular istediğim yere itiyor «Ben»i. Bir bebek bilinci kadar sağır, kusmuk, şarap lekelerinden yıkanmış olarak dümensiz, demirsiz yol alıyorum. Sonunda yıldızların döküldüğü, dibine zaman zaman soluk, yıkık bir enkazın, düşünceli bir ölümün çöktüğü şiir denizinde yıkanıyorum. Şiirinin tümünü kaplayan mecaz boyunca gemi hiçbir zaman oyuncu görevini taşımıyor; hep başkalarının oynadığı birşey. Önce gemiciler yönetiyor onu; sonra yel taşıyor, denizler sürüklüyor. Tıpkı bir mantar parçası, bir kurban gibi. Sağır, kör, yolunu aydınlatacak ışıkları olmayan dümensiz, demirsiz bir gemi. Şiir denizine salıverilmiş kısacası. Böylece sürüklenip ilerleyerek tüm şaşılacak şeylerin, korkuların, yılgıların, coşkunlukların, gizlerin kıyılarına varıyor: su altında paslanan sevgi; güvercin kümeleri gibi yükselen gün ağartısı; esrik yılgıların lekelediği alçaktaki güneş; şarkı söyleyen fosforun mavi sarı uyanışı; bitlerin didiklediği koca yılanların sarsılan ağaçlardan yuvarlanıp dibe battığı, balıkların türkü çağırdığı, çiçekten köpüklü, yoğun, kahverengi derinliklerin inanılmaz ülkesi ve zaman zaman kişilerin gördüklerini sandıkları şeyleri gördüm.

«Sarhoş Gemi» deki mecaz Rimbaud'nun çağında çok sevilen Yolculuk mecazı değil. Yelken açan bir gemi değil şiirdeki; sahipsiz sürüklenen kaba bir tekne; ulaşacağı yer yabancı bir ülke değil, denizin ta kendisi. Şiirdeki yenilgi («isteğin» yenilgisi) geminin bir yere ulaşamamasından doğmuyor; gizli bir derinlikte boğulmanın yenilgisi. Yitik gemi bunca başıboş dolaşmalardan, Temmuz fırtınalarından, girdaplardan sonra yine Avrupa'nın özlemini duyduğunu acıyla anlıyor. «İnsanın su olarak isteyebileceği tek şeyin bungun bir çoçuğun alacakaranlıkta bir Mayıs Kelebeği gibi nazik, minik bir gemiyi yüzdürdüğü su birikintisi olduğu ülke.» «Büyüleyici gökleri serüvenciye açık olan yıldızlı denizleri, odaları gördüm. Ey milyonlarca Altın kuş, ey

gelecekteki Utkular, uyuduğunuz bu dipsiz gecelerde mi sürgün ediyorsunuz kendinizi? Ama öyle çok ağladım ki.........»

«Omurgalarım bir çatırdasa ah! Denizlere bir açılabilsem.......»

Düzyazının söyliyebileceği şeyleri şiirin söyliyebildiğine inanmayanların «Falcının Mektupları» nı ve «Sarhoş Gemi» yi birlikte okumaları gerekir. Mektuplarda yapay, çocuksu görünen sözler, şiirde karşı koyulamıyacak değin gerçekleşiyor. Düzyazıda anlaşılmaz sözlerin ancak sezdirebildiğini şiirdeki güçlü mecaz, imge yoğunluğu ve yankılar yapan musikisiyle tüm olarak canlandırıp yaşatıyor. Rimbaud mektubunda Izambard'a Bilinmez'e duyuların karmakarışık edilmesiyle ulaşılacağını söylerken hiç te inandırıcı değil. Ama yeşil sular sarhoş geminin çamdan tahtalarından sızarak, kusmuk, mavi şarap lekelerini yıkayıp, kimsesiz tekneyi enginlere yuvarladığı zaman Enid Starkie'nin Rimbaud'un amacını «sihirli alma yetisi» olarak açıklamasının nedenini anlıyor insan. Rimbaud Demeney'e Bilinmez'e Sarhoşlukla ulaştığını yazdığı zaman usa birtakım ölü düşünceler geliyor yalnızca. Ama onulmaz tekne yıldızların döküldüğü şiir denizinde yıkanınca Bilinmez'in ne olduğunu görüyoruz. Denize gömülme isteğinin hiç te önceden sanıldığı gibi yazınsal bir özenti olmadığını anlıyoruz.

«Sarhoş Gemi» nasıl karmakarışık duyular Kuramını gerçekleştiriyorsa, Rimbaud'un yaşamı da ozanın başka bir niteliğini göz önüne seriyor. Başkalarına yalnızca oynadıkları ya da yadsıdıkları şeyleri Rimbaud'nun yazınsal yönden ele aldığını tanıtlıyor bize. Rimbaud'yu en çok etkileyen ozanlardan Baudelaire de Rimbaud gibi duyusal yaşantılarla elde edilmesi gereken bir Bilinmez'in varlığına inanıyordu. Tıpkı Rimbaud gibi o da düşlere, özellikle «Yapay Cennetler» inde anlattığı, çeşitli sarhoşlukların getirdiği düşlere büyük önem vermişti. Ama Baudelaire bu sarhoşlukları tiksintisini belirtmek için anlatırdı: sarhoşluğun yarattığı yapay cennetler gerçekten yapaydı onun için. Baudelaire'e göre yaşamın koşullarına boyun eğmeyen, kaçmaya çalışan kimse ruhunu satmış demekti.

Sarhoş Gemi

Ölü sularından iniyordum nehirlerin
Baktım yedekçilerim iplerimi bırakmış;
Cırlak kızıl derililer, nişan atmak için
Hepsini soyup alaca direklere çakmış.

Bana ne tayfalardan; umurumda değildi
Pamuklar, buğdaylar, Felemenk ve İngiltere;
Bordamda, gürültüler, patırdılar kesildi;
Sular aldı gitti beni can attığım yere.

Med zamanları, çılgın çalkantılar üstünde,
Koştum, bir çocuk beyni gibi sağır, geçen kış
Adaların karalardan çözüldüğü günde
Yeryüzü böylesine allak bullak olmamış.

Denize bir kasırgayla açıldı gözlerim:
Ölüm kervanı dalgaları kattım önüme;
Bir mantardan hafif, tam on gece, hora teptim:
Bakmadım fenerlerin budala gözlerine.

Çocukların bayıldığı mayhoş elmalardan
Tatlıydı çam tekneme işliyen yeşil sular;
Ne şarap lekesi kaldı, ne kusmuk, yıkanan
Güvertemde; demir, dümen ne varsa târümâr.

O zaman gömüldüm artık denizin şi'rine,
İçim dışım süt beyaz köpükten, yıldızlardan;
Yardığım yeşil maviliğin derinlerine
Bazan bir ölü süzülürdü, dalgın ve hayran.

Sonra birden mavilikleri kaplar meneviş
Işık çağıltısında, çılgın ve perde perde,
İçkilerden sert, bütün musikilerden geniş
Arzu, buruk ve kızıl, kabarır denizlerde.

Gördüm şimşekle çatlayıp yarılan gökleri,
Girdapları, hortumu; benden sorun akşamı,
Bir güvercin sürüsü gibi savrulan fecri.
İnsana sır olanı, gördüğüm demler oldu.

Güneşi gördüm, alçakta, kanlı bir âyinde;
Sermiş parıltısını uzun, mor pıhtılara
Eski bir dıram oynuyor gibiydi, enginde,
Ürperip uzaklaşan dalgalar, sıra sıra.

Yeşil geceyi gördüm, ışıl ışıl karları;
Beyaz öpüşler çıkar denizin gözlerine;
Uyanır çın çın öter fosforlar, mavi, sarı;
Görülmedik usareler geçer döne döne.

Azgın boğalar gibi kayalara saldıran
Dalgalar aylarca sürükledi durdu beni;
Beklemedim Meryem'in nurlu topuklarından
Kudurmuş denizlerin imana gelmesini.

Ülkeler gördüm görülmedik, çiçeklerine
Gözler karışmış, insan yüzlü panter gözleri
Büyük ebem kuşakları gerilmiş engine,
Morarmış sürüleri çeken dizginler gibi.

Bataklıklar gördüm, geniş, fıkır fıkır kaynar;
Sazlar içinde çürür koskoca bir ejderha,
Durgun havada birden bire yarılır sular,
Enginler şarıl şarıl dökülür girdaplara.

Gümüş güneşler, sedef dalgalar, mercan gökler;
İğrenç leş yığınları boz, bulanık koylarda;
Böceklerin kemirdiği dev yılanlar düşer,
Eğrilmiş ağaçlardan simsiyah kokularla

Çıldırırdı çocuklar görseler mavi suda
O altın, o gümüş, cıvıl cıvıl balıkları,
Yürüdüm, beyaz köpükler üstünde, uykuda;
Zaman zaman kanadımda bir cennet rüzgârı.

Bazan doyardım artık kutbuna, kıtasına;
Deniz şıpır şıpır kuşatır sallardı beni;
Garip sarı çiçekler sererdi dört yanıma;
Duraklar kalırdım diz çökmüş bir kadın gibi.

Sallanan bir ada, üstünde vahşi kuşların
Bal rengi gözleri, çığlıkları, pislikleri;
Akşamları, çürük iplerimden akın akın
Ölüler inerdi uykuya gerisin geri.

İşte ben, o yosunlu koylarda yatan gemi
Bir kasırgayla atıldım kuş uçmaz engine;
Sızmışken kıyıda, sularla sarhoş; gövdemi
Hamza kadırgaları takamazken peşine.

Büründüm mor dumanlara, başı boş, derbeder,
Delip geçtim karşımdaki kızıl semaları;
Güvertemde cins şaire mahsus yiyecekler:
Güneş yosunları, mavilik meduzaları.

Koştum, benek benek ışıkla sarılı teknem,
Çılgın teknem, ardımda yağız deniz atları;
Temmuz güneşinde sapır sapır dökülürken
Kızgın hunilere koyu mavi gök katları.

Titrerdim uzaklardan geldikçe iniltisi
Azgın Behemotların, korkunç Maelstromların.
Ama ben, o mavi dünyaların serserisi
Özledim eski hisarlarını Avrupa'nın.

Yıldız yıldız adalar, kıtalar gördüm; coşkun
Göklerinde gez gezebildiğin kadar, serbest.
O sonsuz gecelerde mi saklanmış uyursun
Milyonlarla altın kuş, sen ey Gelecek Kudret.

Yeter, yeter, ağladıklarım; artık doymuşum
Fecre, aya, güneşe; hepsi acı, boş, dipsiz,
Aşkın acılığı dolmuş içime, sarhoşum;
Yarılsın artık bu tekne, alsın beni deniz.

Gönlüm Avrupa'nın bir suyunda, siyah, soğuk,
Bir çukurda birikmiş, kokulu akşam vakti;
Başında çömelmiş yüzdürür mahzun bir çocuk,
Mayıs kelebeği gibi kâğıt gemisini.

Ben sizinle sarmaşdolaş olmuşum, dalgalar,
Pamuk yüklü gemilerin ardında gezemem;
Doyurmaz artık beni bayraklar, bandıralar;
Mahkûm gemilerinin sularında yüzemem.

Çeviren : *Sabahattin EYÜBOĞLU*

Rimbaud düşündüyse de hiçbir zaman inanmadı bu uyarmalara. Milyonlarca altın kuşa, geleceğin güçlülüğüne erişeceği yolu bulmuştu; kimse engel olamadı ona. Önce Charleville'de sonra da Paris'te usuna gelen tüm serserilikleri yaptı. Enid'nin kitabı yazın tarihinin bu şüphesiz en kirli en hoşa gitmeyen öyküsünü anlatır: Paris'te 1871 Mart'ında, soğuk ve açlık içinde geçirdiği iki haftadan sonra eve dönen, kahvehanelere, kiliselere öfkeyle bakıp alay eden, içki çalan, papazların üstlerine köpek saldırtan, park sıralarına «Tanrıya ölüm!» ve daha kötü sözler yazan, saçı uzamış, pis kılıklı, kabadayı bir serseri. 1871 yılı Eylülünde Paul Verlaine'ni çağrısıyla Paris'e gelen ve kendisinden on yaş büyük olan ozanı birahane köşelerine, çatlayıncaya dek içmeye, cinsel azgınlıklara sürükleyip Paris'in dedikoduya en aldırmayan çevvrelerinde bile günün konusu olan çapkın genç ozan. Bu taşkınlık onları Belçika'ya, Londra'ya, yine Brüksel'e ve sonunda Verlaine'i Rimbaud'yu vurmaya değin götürdü. Verlaine hapse atıldı. Rimbaud bileğinde bir kurşunla anasının çiftliğine döndü. Verlaine'in arkadaşı Leepiletier Rimbaud için, «Çekilmez bir çağdaş yazardı. Hiç eğlendirmezdi insanı», diyor. İnanılabilir bu sözlere. Saygı değer Fransız ozanlarının birarada toplandıkları, Vilains Bonshommes'un ünlü yemeğinde Rimbaud'nun hiç te iyi davvrandığı söylenemez. Yemekte Verlaine'in konuğu olarak bulunan Rimbaud, Aicard'ın bir şiirini her uyaktan sonra bir küfür oturtarak noktalamaya kalkmış ve kendisini haklı olarak susturmak isteyen başka bir konuğu Verlaine'in bastonuyla kovalamıştı.

Onu 1871-72 kışında Paris'te gören yazarlar yalnızca kızmakla kalmamış, tedirgin olmuşlardı üstelik. Léon Valade, Rimbaud için «koca elli, koca ayaklı, onüç yaşında bir çocuk gibi bebek yüzlü, derin mavi gözlü, tehlikeli bir ozan! Usagelmez bozgunculuklarla dolu, hayal yetisiyle bizi büyüleyen adam işte böyle bir genç. Şeytan gibi birşey,» diyor. Rimbaud'da sezdikleri zekâ, güç ve istem, yüzüyle düşüncelerinin karşıtlığı kadar korkutmuştu onları. Bozgunculuğu kendisi seçmişti. Bu yüzden çılgınlıkları önemini yitirdi insanların gözünde. Günahlarının kurbanı değildi. Suçlarını kendisi isteyerek yaratmıştı. Genç bir şeytandı O..

Rimbaud hakkında bu güne değin süregelen en kesin düşünce budur. Rimbaud'nun yaşamından bilinen herşey, özellikle 1871 Eylülünde Paris'e gitmeden önce yazılmış olan şiirleri, çağdaşlarının pek iyi tanıdığı oğlancı, sarhoş, serseri ozanın bilinerek yaratılmış bir tip olduğunu gösteriyor: Falcının Mektuplarındaki falcı kadar uydurma bir tip. Cinsel sapıklığına gelince «Première Soirée» (İlk Gece şiiri yazarının gerçekten oğlancı olduğuna inanası gelmiyor insanın:

«Çevik kızları izlerim kestane ağaçları altında
Bilirler, gülerek bakarlar dönüp
Boş şeylerle dolu gözleri.

Açmam ağzımı, ak boyunlarında gözlerim,
saçlarının düğümlendiği: O güzelim sırtlarını izlerim,
omuz kıvrımından aşağı, incecik giysileri altında.

Küçük pabuçlarını, çoraplarını bulurum yavaş yavaş....
Tatlı ateşlerle yanıp yinlerini düşünürüm
Garipserler beni, birşeyler konuşurlar alçaktan
Hayvansı isteklerim dudaklarında asılı.»

Aynı tutkuyu yansıtan başka şiirler de var. Bunlardan hiçbirinin yazarı Verlaine'in aşığı değil sanki. «Au Cabaret-Vert» (Yeşil Meyhanede) adlı şiirden şu satırları alalım :

«Yollarda aşındırdım pabuçlarımı sekiz gün.
Charleroi'ya yürüdüm.
Yağlı ekmek ve domuz sucuğu istedim Yeşil
Meyhanede — hani şu yarı sıcak yarı soğuk
sucuklu yağlı ekmeklerden.

Mutluydum; yeşil masanın altına uzattım bacaklarımı
Döşemenin basit resimlerine daldım
Öyle güzeldi ki herşey, ışıldayan gözlü
Koca göğüslü kız

— öpmek yetişmez öylelerini korkutmaya —
içeri girdiğinde gülerek, elinde
bana getirdiği yağlı ekmekler ve domuz sucuğu
renkli bir tabak için,

sarmısak kokulu domuz sucuğu, ılık, pembe, ak
ve doldurduğunda koca bira bardağını
akşam güneşinin yansıdığı köpükle.»

Rimbaud gerçekten cinsel sapık olmadığı kadar doğuştan bir serseri de değildi. Çalışkan, söz dinleyen bir öğrenciydi. Léon Valade ona genç Şeytan adını takmadan bir yıl önce Fransız Akademisi yarışmalarının bütün ödüllerini kazanmıştı. Charleville'lilerin göğüslerini kabartan madalyalarla, defne yapraklarıyla, kırmızı maroken kaplı kitaplarla dönmüştü evine. Bu başarıdan birkaç ay sonra evden, demir istemli anasından uzaklara kaçtı. 1870 savaşının ateşiyle sarılı Belçika yollarında yürüyen serseriden yine de çok başkaydı o zamanlar :

«Yürüdüm gittim, yırtık ceplerimde yumruklarım, paltom da gerçek
değildi — gökler altında yürüdüm
Esin Perisi, senindim: ne görkemli
aşk yaşantıları kurmuştum düşlerimde ah!

Bir bacağı kocaman delik pantolonum —
Ne düşler kurardım uyaklar ayıklarken
bezelyeler gibi, Büyük Ayı'daki odam;
gökte yıldızlarım, tatlı tatlı hışırdayan fısıldayan —

Duydum onları; orada otururken yol kenarında
Güzel Eylül akşamlarında, keskin şarap gibi tadaraktan
Çiğ tanelerini anlımda.

Uyaklar düzerken yabansı gölgelerde
Patlak pabuçlarımı lir çalarçasına çektim
Bir ayağım yüreğime dayalı.»

Bu şiirlerin benzetleme oldukları söylenir. Gerçekten Rimbaud da Falcının mektuplarından sonra, bu şiirleri yazdığını yadsıdı. Ama ozanın bu şiirlerde yansıyan kişiliği benzetleme olamaz. Dünya duyuşu başkalarından ödünç alınamaz. 1870 Eylülünde yazılan «Roman» gibi bir şiir, mavi gözlü çocuğun sonraları peşinden sürükleyeceği tiksinti ve acı yadsımalara çok uzaktır :

Gerçekten yalanlarla mı beslemişti kendisini? Bu soru ne Roche'daki duvar dibinde, ne Kıbrıs'ta, Aden'de, ne Harrar'daki avlarda, ne de Rimbaud'nun otuzyedinci doğum yıldönümünden birkaç hafta sonra öldüğü Marsilya'daki hastahanede yanıtlanabilmiştir. «O kafa tutan sözler», «yüce imgeler»le dolu şiirler Rimbaud'nun bir zamanlar «olağandışı güçler»e eriştiğini saydığı «içgüdüsel uyumlar» olmaktan ileri gitmiyor. Verlaine.in «Aydınlatmalar» adını verdiği bu şiirler bugünün okuyucusuna bile belirsiz bir alaycılıkla «Budala!» diyor.

ŞİİRİNE ÖZGÜ UNSURLAR

«Aydınlatmalar», yazında alışılagelmiş çeşitten, imge anlatımları, imge tasvirleri, imge ansımalarıyla dolu düşsel şiirler değildirler. Her şiir kendi başına bir imgedir. Süre birliği gütmeden, imgenin çabasız hızıyla akıp giden şiirsel hareketle, görüntülerle dolu, uyumlu şiirlerdir hepsi. Varmak istedikleri son yazınsal bir amaç değil, imgenin belirtmek istediği sonuçtur: görülemiyeni görmek. İçlerinde en «görülebilir»i olan «Mystigne» (Esrik)i alın örneği — Meleklerin yünlü giysileriyle zümrüt ve çelik yeşilliklerinde dolaştıkları, alev çayırlarının yamaçlardan yukarıya uzandığı küçük bir tepe görürüz önümüzde. Sol yandaki bayırın çamurunu katiller, gürültülü savaşlar çiğnemiştir. Sağda bayırın ötesinde Doğu ülkeleri, ilerleme vardır. Deniz kabuklarının döne döne alçalıp yükselen mırıltılarıyla, insan geceleriyle yoğun bir tepeciktir bu. Yamacın bize dönük yanında yıldızların çiçeksi yumuşaklığı, gökyüzü, herşey bir sepetten sarkarcasına çiçeksi, mavi, mavi iner aşağılara.

Bu görüntüleri hemen tanır insan. İmge tek başına hareket ederek görülen'in sınırını aşar görünmez'e ulaşır. Bu şiiri bir kez daha okuduğunda Rimbaud neden kendine «budala» demişti? Amacı olan görünmeze ulaşamadığı için mi? Bizi inanılmaz ülkelere, yıldızlı takım adalara götüremediği için mi? Bizi çalınmış ateş yerine yıldızlara ve geceye salon dünyasal bir gün batışının korlarıyla başbaşa bıraktığı için mi?

Bir çeşit çağrı olan «A Une Raison» (Bir Nedene) adlı şiirde çağırdığı şeyi görebilen kişinin canlı, tedirgin edici sesini dinleyelim :

«Değiştirir tüm sesleri parmağının bir vuruşu davula; bir uyum başlar yeni.
Yeni adamlara çağrıdır yürüsünler diye, attığın bir adım.
Bizden ötelere çevirirsin başını; yeni sevilere
Sonra yine bizden yana; yeni sevilere
'Değiştir yazgımızı, kır, ez tüm kırbaçları
süre kırbacıyla başlayıp', diye bağırır sana çocuklar.
'Yazgımızın, yakarılarımızın getirdiğini göster bize
nerede olursa olsun' diye sana yalvarırız.
Biryerlerden gelip hep, heryere gideceksin».

Gerçek bir çağrı bu. Büyü ve dinle ilgili yazınsal eserlerin hiçbirinde bu şiirin ilk ve son satırlarındaki büyülü anlatım yoktur belki de. Ama bu isimsiz «Varlığı», bu «Neden»i görebiliyor muyuz? Yoksa onu çağıran sesi mi duyuyoruz yalnızca?

Son olarak «Tufandan Sonra» (Aprèsle Déluge) adlı öyküsüne bakalım Rimbaud'nun :

«Tufan düşüncesi hafifleyince, yoncaların, sallanan zil çiçeklerinin arasından bir tavşan yavrusu çıktı. Örümcek ağının gerisinden yakarısını yaptı gök kuşağına. Çiçekler çevrelerine bakınmaya başlamışlardı bile. Ama değerli taşlar saklıyorlardı kendilerini. Biraz sonra kirli ana sokakta pazar kurulmaya başladı. Eski resimlerde olduğu gibi, kayıklar indirildi yükselen denize. Mavi Sakal'da, Tanrı damgasının camlarını ağarttığı sirklerde ve mezbahalarda kan ve süt akıyordu. Kunduzlar setler yaptılar. Küçük kahvehanelerde kahve bardakları tütüyordu. Kepenkleri henüz kapalı olan büyük evin yaslı çocukları şaşırtıcı resimlerle dolu kitaplara bakıyorlardı. Bir kapı çarpıldı; küçük bir oğlan boşanan sağanak altında yelkovanlara ve kiliselerin tepesindeki bütün rüzgâr horozlarına el salladı köy alanından. Bayan Bilmemkim Alplere yerleştirdi piyanosunu. Büyük kilisenin yüzbin sunağında ilk yakarılar yapıldı. Kervan yola çıktı. Kutupsal gecenin buzgibiliğinde, karmakarışıklığında Görkemli Oteli kuruldu. O zamandanberi ay, kekik otu çöllerinde uluyan çakalları, meyva bahçelerinde tahta pabuçları takırdıyan çoban kasideleri duyar. Tam o sırada, tomurcuklanan menekşe rengi ormanda, ak zambak ilk yay olduğunu söyledi

bana. Köprüleri aşıp ormana dalsana, sakin akarsu. Kara tabut örtüleri! Arglar! Şimşek! Fırtına! Taşıp yuvarlanın hepiniz. Serin sular, acılar! Güçlerin, seller akıtın yine. Seller dağıldığındanberi (ah o kendilerini gömen değerli taşlar, açılan çiçekler) herşey öyle cansıkıcı ki! Közlerini toprak bir çanakta ateşleyen Ece, o Cadı bir türlü söylemiyor bildiklerini, bilmediklerimizi bize».

Burada Rimbaud'nun imgesel şiirleriyle daha bildik imgesel şiir biçiminin ayrımı kolayca görülebilir. Wordswortk'u alalım örneğin. Aşağı yukarı ayni düşünceyi işleyen, «İlk Çocukluk Anılarından Ölümsüzlüğe Yakınlık» adlı şiirinde Wordsworth çocukluktaki güvenin, kesinliğin yerini yıllar sonra nasıl kuşkunun aldığını «anlatır» ken, Rimbaud «yaşar» bu düşünceleri. Wordsworth'un:

«Bir zamanlar dere, çayır, koru

I

«Pek aldırmazsın herşeye onyedi yaşında
Güzel bir akşamüstü
Tadı kalmaz biraların, limonataların
Gürültülü, ışıklı kahvehanelerde.
Çıkar yürürsün yeşil ıhlamur ağaçları altında.
Haziran akşamlarında ıhlamur ağaçları güzel kokar
Gözlerini yumarsın kimi zaman, hava öyle yumuşar ki;
Asma ve bira kokar — şehir yakında — seslerle ağırlaşan rüzgâr.

II

Bakarsan, koyu mavi gökten minik bir paçavra görürsün
Küçük bir dalın çerçevelediği
Kötü bir yıldızla delinmiş
tatlı, küçük, ak bir titreyişle boğulup giden....
Onyedi yaşındasın Haziran akşamında, sarhoş edersin kendini
Şampanya başına vurur......
Yürüsün; bir öpüş duyarsın dudaklarında
Küçük bir hayvancık gibi titreyen....

III

Çılgın yüreğin Crosse'luklar eder
tüm romanlar boyunca, soluk sokak lâmbasının ışığında
çıtı pıtı bir genç kız
korkunç takma yakasının gölgesinde yürürken babasının
ve seni çok saf bulduğu için
çabucak döndürüverir başını, minik pabuçları tıkır mıkır giderken....
dudaklarında ölüverir ıslıkla çaldığın şarkı....»

Rimbaud'nun bir yıl sonraki korkunç davranışlarıyla duyularını karmakarışık etmeyi başardığı bir yana, kendi kişiliğini de, hiç değilse göründüğü kadarını, isteyerek, bilerek değiştirdiği bir gerçektir. Yıllar sonra Kızıldeniz'de yanında çalıştığı Bardey, Rimbaud için, «Acı alaycılığı altında yüreğinin gerçek değerlerini gizleyen o kötücül yine de acıklı peçeyi sıyırıp atmayı bir türlü öğrenemedi» der.

Bu istemli değişmenin yalnızca şiir için, Rimbaud'nun şiir anlayışı yüzünden yapıldığı bir gerçektir. Rimbaud'daki bu yaşam değişikliğinin özel nedenleri üstünde çeşitli tartışmalar olmuştur. Annesinin sertliği miydi acaba onu değiştiren? Yoksa 1870 savaşında Charlevillein alınışı, okulların kapanması ve İzambard'ın oradan uzaklaşmasımıydı? Okuduğu gizli kitapların da etkisi var mıydı? Dünyasal bunalımın ağırlaştırdığı bir erinlik bunalımı mıydı Rimbaud'nunki? Hükümetin başarısızlığı, 1871 Kış aylarının korkunçluğu muydu? Daha birçok nedenler sayılabilir. Çoğu yersiz bu nedenlerin. İsteyenler gerçek açıklamayı Mektuplarda ve Sarhoş Gemi'de bulabilirler: Dünyasal şeyler uğruna yaşamaya değmez. Dünyadan olmayan yıldızlı

adalar denizi, Milyonlarca altın kuş, gelecek utkular uğruna yaşamalı insan; Bu sonlara kavuşmak için Şiir Denizinde yıkanmalı, kişiliğini yitirip sonra yine bulmalı.

Rimbaud'yu değiştiren, yaşamıyla ilgili bir sorun değil, şir anlayışıdır kısacası. Acaba şiir gücü kendisini vermeyi bilen bir ozana Bilinmez'i, Prometheus'ün ateşini vermeye yeterli midir? Sürüklenmeyi, boğulmayı göze alan kişiyi sonunda dünyanın ötesindeki bir ülkenin kıyılarına atabilen bir deniz midir şiir?

Rimbaud'nun şaşkınlık veren şiirleri karşısında sorulacak soru budur. Maritain kör bir inancın etkisiyle ve küçük gören bir yadsımayla bu soruyu kovmuştur kafasından. «Ruhun yalnız şiirle dolu olması çılgınlıktır...» Kısa ozanlık yaşamının sonunda Avrupa'yı ve yazın alanını bırakarak Doğu Ülkelerine, Kızıldenize, Afrika'ya kaçmadan, ticarete, silâh kaçakçılığına başlamadan önce Rimbaud için tek gerçek soru buydu. 1873 yazına değgin olan «Cehennemde bir Mevsim» de, onsekiz yaşındaki genç acı dille gerçeği arayıp, gücü altına almaya çalışmakla budalalık ettiğini, hep kendini aldattığını söyler.

KENDİ KENDİNİ YARGILAMA

Savların sonsuz bir güvenle ortaya atılmış olması acı alaycılığı büsbütün acılaştırıyor. «Mevsim» de şöyle diyor: «Ölüm, doğum, geçmiş, gelecek, evrenin oluşu, hiçbirşeylik gibi dinsel, doğal ne varsa hepsinin gizini açıklıyacağım. Dinleyin beni! Bütün yeteneklerim hazır. Burada kimse yok ama biri var, yine de. Zenci şarkıları, epri dansları ister misiniz? Dalıp derinlerden yüzüğü çıkarayım mı? Söyleyin ister misiniz? Altın yaratırım. Hastaları iyileştiririm. Biraz da benden konuşalım. Artık hiç acı çekmeyecek değin şanslıyım. Yaşamım budalalıklarla doluydu; çok yazık! Öyle yakınıyorum ki!»

Bir iki paragraf sonra yine kendisine dönüyor: «İşte budalalıklarımdan birinin öyküsü.» Hayvansı bir alaycılıkla başarılarını anlatıyor; sesli harflerde renkler yaratıp, her sessiz harfin biçim ve hareketini düzenlediği, birgün bütün duyuların alabileceği uyumlu, iç güdüsel bir şiir dili ortaya çıkardığı için kendini nasıl övdüğünü söylüyor. İmgeler görmeye alıştığını, fabrikalarda camiler, gök yollarında atlı arabalar, gölün dibinde salonlar gördüğünü anlatıyor. Sonra duyularının karmakarışık oluşunu, Bilinmez'e erişmesinin esrik yaşantısını açıklıyor. Rimbaud'nun dünyaya son ayrılık sözleridir bunlar. Sözünün burasında «En yüksek Kulenin Şarkısı» adlı küçük şiirini tekrarlıyor: Pis sokaklarda sürüklenmiş, yaşadığı kasabayı kuru toprak parçalarının bombardımanıyla yok etmesi için ateş tanrısına adamıştı kendini. Sonra da «Fêtes de la Faim» (Açlık Şarkısı)nı söylüyor: «Toprağa, taşlara hep, benim açlığım. Havayla, taşla, kömürle, kaya parçalarıyla bozarım orucumu.»

«Başarısına geliyor sonunda: Artık doğa denen ışıklı ateşte yaşayan bir altın parçası olmuştu Rimbaud. «Sevinçten yüzüme bir aptallık gelmişti,» diyor. Mutluluk onun yazgısı, pişmanlığı, onu kemiren solucandı. «Mutluluğun ölüm kadar tatlı olan dişleri en karanlık kentlerde, horozlar öterken uyardı beni.»

Bütün bunlar itirafına yaklaştırıyor Rimbaud'yu. Ama bu kızkardeşi İzabella'nın ozan için dilediği, günahların itirafı değil. Çok daha zor olan budalalığın itirafı: «Bütün şölenleri, utkuları, oyunları ben yarattım. Yeni çiçekler, yıldızlar, yeni yinler, yeni diller bulmaya çalıştım. Olagandışı güçlere uzanabileceğimi sanıyordum. Hepsi bitti şimdi. Hayal gücümü, anılarımı bırakın gömeyim. Bir sanatçı için ne büyük başarı!...»

«Kendimi bütün törel kurallardan arınmış bir melek, bir büyücü sanırdım. Ama artık dünyaya, kirli gerçeklerle kucaklaşmaya dönüyorum. Üstelik işsizim de. Köylü parçası sen de!» Rimbaud kendi suratına fırlatıvermişti bu sözleri. Gökte mutlu, ak ülkelerin kapladığı uçsuz bucaksız kıyılar gören onun gibi bir adam, bunca kendini beğenmiş övünmeler, kafa tutumalar, düş kurmalardan sonra «güneştén yanan yıkık

bir duvarın altında kırık çanaklar, ısırgan otları arasında oturan» bir köylü çocuğundan başka bir şey olmadığını söyleyiveriyordu. «Yalanlarla yaşadığım için beni bağışlamanızı istiyeceğim. Yapmalıyım bunu.»

Yeryüzü ve tüm bildik şeyler
Göksel bir ışıkta
Göründü bana
Canlılığıyla, parlaklığıyla bir düşün.
Eskiden olduğu gibi değil şimdi.»

dediği yerde Rimbaud'nun tavşanı örümcek ağı arasından duasını okur. Madam Bilmemkim piyanosunu yerleştirir Alplere. Wordsworth «önbiliş» savını ortaya atıp ne olduğunu açıklarken («Doğuşumuz bir uykuya dalış, bir unutuştur.»), Rimbaud somut, gerçek imgelerle gözümüzün önüne getiriyor «özbiliş»i: bir yanda tavşan ve örümcek ağı; öte yanda kirli pazar yeri, mezbahalardaki kan ve kiliselerdeki dinsel törenler.

«Aydınlatmalar», amaç ve kullanılan araçlar bakımından Maritain'in ozanı suçladığı dinsel haydutluktan çok daha yitiklik gerektiren bir çabanın ürünüdür. Ama istenen sonuca varabilmiş mi acaba? «Tufandan Sonra», o değerli taşları çalmayı, Prometheus'un torbasına koyup bize getirmeyi başarabiliyor mu? «Bir Nedene» deki parmağın vuruşu gerçekten bütün sesleri değiştirip yeni bir uyum sunabiliyor mu kulağımıza? «Esrik»te, gök sepetinden dökülen yıldızların çiçeksi yumuşaklığını duyuyormuyuz yüzümüzde? Savaşları, öldürmeleri görüyor muyuz? Bütün bunlar bizi dünyadan uzaklaştırıp, ötelerdeki şeylere götürebilecek güçte mi? Evrenin kayıtsızlığının, pisliğin, yoksunluğun, saçma insan yenilgilerinin ötelerinde olan ve bunlara dineldiğine (cephe almak) inandığımız öteki gerçeğin gizlerini açıklıyabiliyor mu? Yoksa salt şiir olmaktan başka amaç gütmeyen şiirler mi hepsi?

«Aydınlatmalar»ın hiç bir okuyucusu yeteriyle yanıtlayamaz bu soruları. Bence Rimbaud'nun şiirleri tüm gizleri açıklayan bir büyü, çalınmış ateş olmaktan çok şiir sanatının en güzel örneklerinden oldukları için önemli. Şiir yeteneğini seviyorum Rimbaud'daki. Bu da bana yeter.

Şiir gizleri ortaya çıkarma aracı değildir. Buna özenmeside gerekmez. Şiir bir sanattır; sanatın görevini yapmalı, Lu-Chi'nin deyişiyle yeri ve göğü bir biçim kafesine kapamalıdır. Rimbaud'nun şiirleri açıkça gösteriyor bunu; onları imge araçları olarak kullanan ozanın yenilgisi olan şiirler, sınırsız insan yaşantılarının anlatımı olarak çok başarılı geliyor okuyucuya. Bu şiirler Bilinmez'e ulaştırmıyor bizi ama onu arayan insanın anılar ve gökler arasındaki en gerçek durumunu, yiğit ve acıklı kişiliğini yansıtabiliyorlar.

Rimbaud'nun kendisini suçladığı yenilgi üstüne birkaç sözüm var. Ozan yenilgiyle yüzyüze geldiği zaman bile kanısını değiştirmedi. «Yeniliklere uymak zorunluğundayız. İleri attığımız adımdan dönemeyiz. Ne yaslı gece! Kurumuş kan tütüyor yüzümüzde; arkamda şu korkunç çalılıktan başka hiç birşey yok!» ...... Rimbaud'nun **Karşıt-dünyası**, dünyanın olabilirliğini yadsımıyordu. Çağdaş yazımsal başkaldırmanın öncülerinden olan Sartre, «başlangıçtanberi olageldiği, kabul edilmesi gerektiği, doğruluğu tanıtlanamadığı» için varoluşu «saçma» bulurken Rimbaud «Cehennemde Mevsim» de, «Köleler, yaşamı lânetlemeyin!» diye bağırıyor. Yaşamda anlam bulmaya çalışan her insan, her ozan gibi Rimbaud'da anlam olurluğuna inanıyordu.

«Cehennemde Mevsim»i onca yenilgi ve aşağlamalardan sonra şöyle bitiriyor: «Gerçeğe tek bir tin ve yinde sahip olsam yeter bana».

YAYINLAR

DERGİLER:

HAKSIZ BİR SALDIRI

DOST — Sayı: 23 Şubat 1963 sayısında Bay Özdemir Nutku'nun dergimizin 5 inci sayısında çıkan eleştiri yazısına yanıtı var, şöyle başlıyor :

«Sanırım dört ay önce idi, Ataç dergisinin 5 inci sayısında kişiliğime yönetilmiş bir saldırı çıktı. Saldırının baş tarafında da bu yazıya vereceğim yanıtın dergide yayınlanacağı caf-daflı bir yolda neon lanbaları ile aydınlatılmıştı. Fikir yönünden pek nasibi olmıyan ve yalnızca kişiliğimi hedef tutan bu yazıyı hemen yanıtladım ve yine bundan dört ay önce adı geçen derginin yönetmenine gönderdim. Ama yazı bugüne dek yayınlanmadı. Yayınlanmadığı gibi, dergide bu konuda bir duyuru da çıkmadı. Böyle fikir namusuna saygı duyar görünen, aslında böyle bir yetenekliği olmıyan dergiye yapılacak şey bu yazıyı savcılık kanalı ile göndermekti. Haklı olarak bana bunu yapmamamı söyliyen sanatçı arkadaşlarım oldu. Ancak ben böyle bir kanaldan yazımı iletmeyi sevmvediğimden dört ay önce «taahhütlü» mektupla gönderdiğim bu yazımı burada yayınlamayı uygun buldum.»

Okurlarımız Bay Özdemir Nutku'nun kitabı üzerine Gürkal Aylan'ın hazırladığı eleştirmeyi hatırlıyacaklardır. Nutku, yukarıdaki açıklamasında da belirttiği üzere, -terbiye sınırlarını aşmadığını söyleyemiyeceğimiz- bir karşılığı dergimize gerçekten «taahhütlü» olarak göndermiş ve **bu yazısı 7 inci sayımızda yayınlanmıştır.** Yukarıya aldığımız sözlerinden ötürü bırakıyoruz Nutku'yu, kendi kendisinden utansın.

YERİNDE BİR KOĞUŞTURMA

YELKEN — (Sayı: 72 - 1.Şubat.1963) İsmet Zeki Eyüboğlu'nun Batı Düşüncesi, Orhan Kemal'in Kudret Dağdeviren, Andre Malraux'nun İnsanı, onu ezen şeyi bulduğumuz her yerde tanımalıyız yazıları.. Afşar Timuçin, Yavuz Ergün, Atillâ Büyüktuncay'ın şiirleri.. Gürkal Aylan'ın, **Özdemir Nutku'nun batılı yazarlardan aparttığı düşünceleri izliyen yazısı;** dört sahife boyunca asılları ile karşılaştıra karşılaştıra Nutku'nun batılı düşün adamlarının yazılarına nasıl imza attığının kovuşturulduğu bu yazıları ile Gürkal Aylan'ın örnek bir çalışma yaptığı kanısında olduğumuzu belirtmekte fayda var.

ELİF — Sayı: 12-2. Elif'in son sayısında ER-HAN imzalı bir yazı ile arkadaşımız Mehmetcan Köksal'ın Ataç'ta çıkan Aydınların Sorumu adlı yazısı eleştirilmektedir. Mehmetcan Köksal'ın bu dergiye gönderdiği karşılığın bir bölümünü yayınlıyoruz :

«Ataç dergisinin yedinci sayısında Mehmetcan Köksal'ın bir yazısı var. «Aydınların Sorumu» başlıklı yazısında B. Köksal bilimsel bir sorumluluktan yoksun olduğunu örnekleriyle göstermekte» diyorsunuz. Ne hakla, hangi kanıtlarla? Ne hakla? çünkü, bilimsel sorumluluğu ne anlamda aldığınız, belirsiz. Ayrıca da bundan sizin de haberli olup olmadığınızdan yazınız da bir nen koyamıyor ortaya, sonra doğrudan doğruya bilimsel olmayan bir yazı, yazarını bilimsel bir sorumlulukla mesleğimde (kariyerimde) taşımıya alışık olduğum bir yükümle ne derece bağlı tutar, doğrusu anlıyamadım. Acaba bende sizin gibi güç mü anlıyorum, dersiniz?

Hangi kanıtlarla? yazınız bir kanıt veremedi, inandıramadı beni. Siz de biraz açık olmasanız bile (herhalde kendinizi öyle sanırsınız) inandırıcı olun. Elbet bu da, haklı olmaya bağlı. Oysa o noktayı da cevapladım ben, biraz önce.

Kanıtlar değerlendiricidir, bay Er-Han. Bunun için derecelendirilebilirler. Bu nedenle de onların ayrıca inandırıcıları, daha inandırıcıları olabilir. Örneğin, sizin yazınızla adetâ «yalancı kanıtlar» vardır, yalancı tanıklar örneği.

Yazınızda değindiğiniz «üç tür aydınlar»ı da anlamadığınızı söylüyorsunuz. Yazımın başını okuyunuz: «bunların bile bir tepki ile karşılandığı ortamlarda, yeniliğin kendisinin yadırgandığını görmek, şaşırtıcı olmamalıdır. Buna ara yerde yalnızca şaşa kalmakla sırasını savan, üstelik dedi-kodu yapan kitle her süre gözlem konusu olmuştur. Bunun içinde kalanlar iki, fakat değişik yükseklikten dokundukları başkalıklı basamakların düşünce rahatlıklarını kaçırmaktan başka bir iş yapmazlar. Denge kimin zararına aşağıya kayarsa, onun üzerine çökerler.» İki, bir daha üç etmez mi? sayın bay Er-Han, anladınız mı?.

Ayrıca, değindiğiniz (kendinde taşıdığı seçen) dir, dediğim gibi de demek istediğim gibi de. Sizin düzelterek anlaşılmaz, anlamdan uzakta yazdığınız gibi (kendinde taşıdığını seçen) olmaz, olamaz aslında. Kendinde olanı dışarıdan birey seçmiştir, daha işin başında. Artık oradan, içeriden seçmez, bir daha. Olabilir ki, toplumsal - ruhbilim bilmiyorsunuz siz. Bu nedenle de yanlış yorumlar yapıyorsunuz, siz, üstelik.

Derginizde dizgi yanlışları da çok. Bu yanlışlar sizi kimi de, kurtarıyor ya. Onlara değinmeyeceğim. Bu tümümüzün derdi. Bundan ötürü birinci ile ikinci sütunlarınız arasındaki Samson cüsseli yanlış anlatımın üzerinde durmuyorum. Geçelim, onu.

«Daha uygun olurdu» diye verdiğiniz sağlıklara teşekkürler. Fakat yanlışlık diye niteliyerek, «daha uygun» sağlığı vermek (biraz) ile doğruya varmak olmaz mı? Garip! Oysa sizce sorun, yanlış ile doğru örneği, o kadar açık, çelişik iki kutup ki. Herhalde siz de kimi süre şakacı oluyorsunuz, surat asıklığı bir yana.

Ancak kendilerini aşağılık görenler insanlardan kaçarlar» olmaz; «Ancak kendilerini aşağılık görenler insanlardan kaçar» olur diyorsunuz. Buradaki (lar), yukarıdaki dediğim dizgi yanlışıdır, inanın. Yoksa ben sizin düştüğünüz yanılmaya düşecek kadar, az türkçe bilenlerden değilim. Aynı Dergide çıkan öykünüzün son satırının son tilciğinde bu ap-açık ortadadır, bakıverin.

Az da eleştirmemişsiniz ki beni, Sayın Er-Han? «İlişki» dediğim «ilinek» değildir, «ilişki»dir. Değiştiremem, hiç zorlamayın. İşaretlediğiniz «hiç bir yabancı sözcük kullanmamak çabasında» olduğum bir gerçektir. Siz de yoksa buna mı suratınızı asıyor, küsüyorsunuz. O eski dilden aktardığım tilcikler ise, karşılığı daha tutmamış olanlardır. Amma sizin yaptığınızca, «kısmı» demiyorum. İnançlıyım öz türkçeye, diyemem de. «bölümü» varken!

Dokunduğunuz «inanca» «inanca» değil, inanç'adır. Biraz daha dikkatli olun. Sizin dikkatsizliğiniz benim sorumluluğumu, hele bilimsel sorumluluğumu hiç doğurmaz. Bunu da bilin.

Mehmet Can KÖKSAL

BİR ŞAİRE DOĞRU

ZEREN — Sayı: 19 (1.Şubat.1963) «Bir Açık Oturumda Bir Muhafazakâr» adlı yazısında M. Faiz Turhan diyor ki :

«Dil de de, herşeyde de yeniyi arayıp bulacak, bu milleti ikiye bölen her konuya olumlu bir yön vereceğiz. Her ne olursa olsun Türkçe sevilen ve kurala bağlı bir dil olacaktır. Uluunay "Binaenaleyh" desin varsın, bundan böyle Türk milletinde "zadegân" ve "avam" olmıyacaktır.»

Gelişen bir dergi kimliği kazanan Zeren'in bu sayısında Osman Türkay, Halim Yağcıoğlu, İsmail Ergi, Kayahan Okay, Jean Dutord'un yazıları Şahin Candır'ın belli bir düzeyi koruyan şiiri var: Utanmak Çocukları Okşamaya.

Sonra yağmurlarda, gecelerde, yalnızlıklarda
Hangi kıyısında bir damla bulup gözlerimin
Hesaplamak marifetlerini bir bir günlerimin
Borçlanmak, borçlanmak ard arda.

ÖZGÜR — Sayı: 4 (Posta Kutusu 13 - Eskişehir. Faruk Candoğan'ın Kusuri adlı yazısı, İsmail Ali Sarar'ın Yunusun kenti yazıları.. Yücel Saracoğlu'nun şiiri: Yalnızlar İçin.

SU — Sayı: 3 (İsteme adresi: P.K. II - Sivas) Bu sayıda Melâhat Özgü'nün, Mehmet Seyda'nın yazıları.. M. Güner Demiray'ın Güssün Bacının Yayla Efsaneleri..

KİTAPLAR:

ATATÜRK :

Atatürk'ün Ölümsüz Sözleri - Derleyen Besim Akımsar. İzmir Kovan Kitabevi yayınları, 80 sf. 2 Lira. İsteme adresi. Mimar Kemalettin Cad. 46 - İzmir. Besim Akımsar'ın kitaba yazdığı önsöz :

Bu kitapta, Atatürk'ün, çeşitli kaynaklardan derlenmiş veciz sözlerinin başlıcalarını bulacaksınız.

«Atatürk'ün ölümsüz sözleri» hazırlanırken, elden geldiği kadar titiz davranıldı. Sayfalar, tıkış tıkış doldurulmadı, rahatça okunacak tarzda düzenlendi.

Bu kitap, genç kuşaklara, Atatürk'ü kendi ağzından tanıtmak üzere meydana getirilmiş bulunuyor. Başkaca iddiası yoktur. Onun için, mehaz göstermek, tarih zikretmek, yorumda bulunmak suretiyle zihin kurcalamaktan bilhassa kaçınıldı. Sözlerin, belirli konulara ayrılarak tasnif edilmesine de lüzum görülmedi.

Bugünkü konuşma dilimizde artık kullanılmaz hale gelen bazı yabancı sözleri, terkipleri türkçeleştirmiye çalıştık. Ama, ileri gitmekten sakınarak... Sözlerin havasını bozmıyacak kadar.
Şimdi Atatürk'ü dinleyelim.

Biz doğrudan doğruya milliyetseveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetimizin dayanağı Türk toplumudur. Bu toplumun fertleri nekadar Türk harsıyla dolu olursa, o topluma dayanan cumhuriyet te okadar kuvvetli olur.

Bizim şimdiye kadar doğru bir millî tarihimiz olmayışının sebebi, gerçek vesikalara dayanmaktan çok ya bir takım meddahların veya bir takım hotkâmların hakikat ve mantıktan uzak sözlerinden başka kaynak bulamamak bahtsızlığıdır.

Büyük ve kutsal hedefler, ulaşılamıyacak hedeflerdir. Herhangi bir hedefe ulaşmakla kanaat etmiyeceğiz. Daima daha ileriye varmak için çalışacağız.

Bugüne kadar elde ettiğimiz başarılar, bize ancak ilerleme ve medenileşmiye doğru bir yol açmıştır. Bize ve torunlarımıza düşen ödev, bu yol üzerinde tereddütsüz ilerlemektir.

Büyüklük odur ki, hiç kimseye iltifat etmiyeceksin, hiç kimseyi aldatmıyacaksın; memleket için gerçek mefkûre ne ise onu görecek, o hedefe yürüyeceksin. Herkes senin aleyhinde bulunacaktır, herkes seni yolundan çevirmiye çalışacaktır. Önüne sayısız engel yığacaklardır. Kendini büyük değil, küçük, zayıf, vasıtasız, hiç telâkki ederek, kimseden yardım gelmiyeceğine kani olarak bu engelleri aşacaksın; ondan sonra sana büyüksün derlerse, bunu diyenlere de güleceksin.

Hayatın ve tam istiklâlin, iktisadî hayattan ve tam istiklâlden ibaret olduğuna kaniim.

Devlet bünyesini yaşatmak için, dışarıya başvurmaksızın, memleketi kendi gelir kaynaklarıyla idare etmesi ve gereken tedbirleri bulması lâzım ve mümkündür.

Paramızı, hayatımızı dış düşmanların tasallutundan kurtarmak ve bu memleketin dış düşmanlara esir olmasına müsaade etmemek nekadar lâzımsa, aynı zamanda ve onlardan daha fazla bir teyakkuzla iç düşmanlara, dahildeki muzır adamlara da dikkatle bekçilik yapmak ve onların her hareketini gözden kaçırmamak zorundayız.

RESİM

BALABAN — Ressam İbrahim Balaban sergilediği yapıtlardan seçilmiş tabloların fotoğrafları. Fotoğrafları çeken: Ara Güler. Balaban üstüne basında çıkan yazıları derliyen ve kitabı hazırlıyan: Tanju Cılızoğlu. Fiatı: 10 Lira.

Kendisi de büyük bir resim ustası olan Abidin Dino, Balabanın bıraktığı izlemleri şöyle anlatıyor :

«Balaban'ın resimlerine vuruldum. Günlerce bunları düşündüm, sevindim, kaygılandım. Balaban'ın ismini, Bursa cezaevinde resim dersi aldığını duymuştum zaten. Sinan Korle'nin bir yazısından da onu biraz olsun tanıdım. Bu yazı ile birlikte iki resmini gördüm. Büyük bir sanat olayı karşısında bulunduğumuzu o ufacık, renksiz iki resimden de anlamak zor değil. «Hapishane avlusunda kadınlar» resminin ö-

nünde, Giotto'nun isminden başka bir isim gelmiyor akla. Resmin kuruluşu, yüzlerin özü, duruşlar, hepsi ezberimde. Balaban'ın resmi neden bu kadar yer etti bende? Balaban'ın yağız bir atı var ki aklımdan çıkmıyor. Arkadan çizilmiş, boynunu yere eğmiş bir at. Balaban'ın atı, elleri ile görmesini bilen bir ressamı haber veriyor. Belli ki Balaban, o atın bakımı ile uğraşmış, onu eğerlemiş, sulamış, tımar etmiş, otlatmış. Böylesine bir ilgi ile çizilen at, Balan'ın atı olur. İşin içinde sevgi ile bilgi bir arada.

Balaban.ın resmi ile birleşmesi sonucu atın beden yapısı, «anatomi»si, ata binmekten, onu sürmekten, kendi vücudunda hissetmek yolunda bellemiş. Hani Flaubert'in bir lafı vardır: attan, ağaçtan bahsedecek olursan, kendini at ve ağaç hissedersin. Sözü ezberimde değil ya, ona yakın bir şey söyler. Balaban'ın bizi şaşırtan, bizi geride bırakan üstünlüğü, elleri ile bilgiye varışına dayanıyor. Bir köylü kadınının kıyafetinde aradığımızdan başka şeyler arıyor Balaban. Biz o kıyafetin değerini, resimde duruşunu düşünüyoruz. Balaban kumaşın eskisini, yenisini almanın zorluğunu, soğuğu, sıcağı düşünüyor veya duyuyor. Balaban çizdiğini yaşıyor, biz sadece seyrediyoruz. Bu bahsi kısa kesiyorum. Sinan Korle haklı, boy vermek için dost bir el bekliyen, Meksikalı Orozco kadar güçlü kuvvetli ressamlarımız olacak.»

Balaban'ın ilk çıktığı günlerde bıraktığı izlenimler bunlar. Geçen On iki yıl boyunca sanatımızda bıraktığı etkiyi izliyen başka yazılar da var kitapta: Haşmet Akal'ın, Sabahattin Eyüboğlu'nun, Can Yücel'in, Fakir Baykurt'un, Yaşar Kemal'in, Mehmet Ali Aybar'ın, Azra Erhat'ın Tanju Cılızoğlu'nun yazıları.

ROMAN — HİKÂYE

VURUN KAHPEYE — Halide Edip Adıvar'ın romanı - Yeni bası 144 Sf. 4 lira Remzi Kitabevi - İstanbul.

VADİDEKİ ZANBAK — H. de Balzaç çeviri: Tahsin Yücel , 247 sf. Varlık Yayınevi - İstanbul.

TROYADA ÖLÜM VARDI — Bilge Karasu'nun hikâyeler kitabı, 246 sf. 5 Lira,Forum yayınları - Ankara. Yazarın 1953 den beri çeşitli sanat dergilerinde yayınlanmış 13 büyük hikâyesi.

DEVLET KUŞU — Yusuf Z. Ulusoy'un hikâyeler kitabı. 44 sf. 125 krş. Eskişehir

GÖRÜNMEYEN YARA — Mor Jakai'nin hikâyeler kitabı. Çeviri: Sami N. Özerdim. Kovan Kitabevi yayınları, 63 sf. 2 Lira. İzmir.

MOR JOKAİ

Mor Jokal (Macarlar soyadlarını önde kullandıklarına göre: (Jokal Mor = Yokai Mor) 1825 te Komarom şehrinde doğdu. Hukuk öğrenimi yaptı. 15 Mart 1848 hürriyet ayaklanmasına katıldı. 1861 de milletvekili seçildi. 1896 da yazarlık hayatının 50. yılı bütün milletçe kutlandı; eserlerinin tamamı 100 cilt halinde basıldı. 1904 te öldü.

Jokai, Macaristan'ın en büyük romancılarından biridir, Verimli bir yazardı. Yüzden fazla roman, sayısız küçük öykü, oyunlar, hattâ şiirler yazdı.

Jokai dünyaca tanılmış romantik romancılardan biri olarak Türkiye'de de yaygın bir ünün sahibidir. Bir çok öyküleri, romanları gazetelerde kalmış, aşağıdaki eserleri ise kitap haline getirilmiştir:

SIRMALI KAFTAN — Çeviren: Ahmet Emin Yalman (1942).

YENİ ÇİFTLİK SAHİBİ — Çeviren: Sadrettin Karatay (1948).

ALTIN ADAM — Çevirenler: 1. Cilt: Ferit Zahir Törümküney - 2. Cilt: Sadrettin Karatay (1947-1955).

Birinci romanın asıl adı «Macaristanda Türk âlemi»dir; bu çeviri tam değildir.

İkinci roman, Jokai'nin en güzel eserlerinden biridir. Jokai, bu romanında Macaristan'ın temsil yeteneğini anlatmak ister.

Üçüncü roman, okuyucuyu merakla sürükliyen çekici bir eserdir.

Jokai'nin roman ve öykülerinde, oyun ve şiirlerinde Türkiye, Türk tarihi, Türk hayatı büyük bir yer tutar. (Bu satırların yazarı, Jokai'nin bu yanını bir doktora tezi olarak işlemiye başlamış, fakat o sıralarda (yıl: 1945-1946) memur olduğu için doktora yapmasına izin verilmemişti. Jokai'nin eserlerinde geçen Türk hayatı ve eşyası ile ilgili bir incelemesini Etnoğrafya

Müzesine vermiş, çalışmasının büsbütün boşa gitmemesini sağlamıştı. Okuyucularım bu fazladan bilgiyi hoş görsünler!).

Sunduğumuz birkaç öykü, Jokai'nin engin hayal kudretinden bir iki damladır. Belki okuyucuya, Türkçedeki öteki çevirileri okumak merakını verir. Her halde bu öyküler okuyucuya -en az- hoş bir vakit geçirtecektir. Bu kadarı da, kitabın bir işe yaramasını sağlar.

NOT — Çevirmenin kitaba yazdığı önyazı.

Sami N. ÖZERDİM

Kelleci Mehmet

MUZAFFER ERDOST

KEMAL TAHİR'in sekizinci romanı Kelleci Mehmet'i Remzi Kitabevi çıkardı. İkinci Dünya Savaşının ilk yılları sırasında Çankırı Cezaevini ve bu yıllarda cezaevinde mahpus bulunan onaltı yaşlarındaki köylü çocuğu Kelleci Mehmet'i anlatan bu roman, bozkırın çeşitli tiplerinden gerçekçi bir kesit sunar.

● KONU — Buğday veya arpa, biçilip yığıldıktan ve tarla tırmıktan geçirildikten sonra tarlanın düzünde kalan başak kellelerini köyün yoksulları, tarlasızları toplar. Kelleci Memet, böyle kelle toplayan ve adı, bir soylu adı gibi sürüp devam eden bir ailenin çocuğudur. Kelleci Memet, yanında çalıştığı Osman Ağayı, dağda odun keserken, bir kaza kurşunu ile öldürmüştür. Ama karakolda yediği dayaklardan sonra bunalmış, dayanamamış ve Osman Ağayı bilerek öldürdüğünü söylemiştir. İstanbul gazetecilerinden Selim Bey, altı aylık mahkûmiyetini çekmek için Çankırı Cezaevine geldiği zaman, Kelleci Memet, Yargıtay'dan cevap beklemektedir. İhtimal Kemal Tahir'in kendisi olan Selim Bey'in görüş alanı içinde kalan romanda, cezaevi, cezaevinin tipleri ve olayların üzerinde toplandığı Kelleci Memet anlatılır. Bilgisiz, sâf, fakat iyi yürekli, öğrenmek, bilmek için can atan Kelleci Memet, sevdiği kızın evlendirildiğini işittiği günün akşamı cezaevinden kaçar. Cinci Nezir'in «Alaman» malı teneke makasını çalarak.. Hatip Hoca, Selim Beye tahminini anlatmaktadır: **«Candarmalarla köy bekçileri, çoktan bozkıra girdiler dört yandan.. Güven tetikleri açık tüfekler koltuklarının altında.. Sürek avı hesabı.. Şimdi, çemberin ortasında, yüreği kafes kuşu gibi çırpınarak yürümekte, senin Kelleci Memet...»** Ve Başgardiyan Ethem'in bir sözü: **«Bizim bozkır imansızdır, adam saklamaz..»**

● BİÇİM — Romanın büyük bir kısmında, mahpus ve ziyaretçilerin geçmişlerine ait çeşitli, değişik olaylar anlatılır. Yâni, «hareket» ten çok «söz» ön plâna geçmiştir. Bu bakımdan roman, kendi öz çizgisinin dışına dal budak salarak taşar romanın çatısına katılmayan, romandan uzak çeşitli hikâyeler - hattâ romanın kendisini unutturacak kadar uzayarak - anlatılır.

Birinci bölüm, Kelleci Memet'in de içinde bulunduğu cezaevi ve cezaevinin kişileridir. Bu bölümde roman genişliğine yayılmış gibidir. Birbirine bağlı olarak gelişen, büyüyen, düğümlenen büyük bir olay yoktur. İkinci ve üçüncü bölümlerde (ki, bu bölümler 65 sayfadır) yalnız Kelleci Memet alınır ele.. Burada olay tekliğe ulaşır ve olaylar birbiri üzerine sıralanarak, gelişir düğümlenir. Başlangıçta cezaevinin romanı, bitişte Kelleci Memet'in romanı olur. Genişliğine bakılan kalabalık bir hayat, birden sinema objektifi içerisine alınarak küçültülür.

● Ö Z Ü — Cezaevinin tipleri, kasaba ile köy arasında kalmış tiplerdir. Kökleri itibariyle köylüdürler. Fakat daha sonra ya kasabaya taşınmış, ya da cezaevinin çeşitliliği içerisinde biraz kasabalılaşmışlardır. İnsan ve dünya kavrayışları, dağınık bilgiler, dağınık deneyler, dağınık etkilerle genişlemiş, başkalaşmış, çeşitlenmiştir. Cezaevinin çalışma bölümünde oldukları, el ile, beden ile çalıştıkları için, gerçekten ne kadar ayrılsalar, ne kadar kafaca kendilerine bir dünya çizseler de gene gerçeğe bilmiyerek sıkı sıkıya bağlıdırlar. Cincisi, hocası, dervişi, kafaca kurdukları dünya ile, bedensel yaşamalarını birleştirememiş, uyuşturamamışlardır. Beden yaşatılacaktır, para lâzım; beden döllenecektir, kadın lâzım.. Bu iki büyük gerçek, onların erdemli pozlarının altından iki de bir sızacak, sırıtacaktır. Hattâ o kadar ki, ahlâkın en genel sınırlarını zorlıyarak..

● DEYİŞİ VEYA SONUÇ — Kemal Tahir'in romanı başlangıçta ne kadar dağılmış olursa olsun, kendi konusu dışına taşsın, gene de ilgiyi azaltmıyan, halkın çok değişik ve o kadar da çarpıcı felsefi ve motifleriyle süslüdür. Yer yer «hareket» azalmış ve «söz» ön plâna geçmiştir dedik, fakat «söz» lerdeki tatlılık ve kıvraklık, romanı değil durgunlaştırmak, ona ayrı bir hareket kazandırmıştır.

Muzaffer ERDOST

ULUS — 10/2/1963

Kolları bağlı Odysseus

KOLLARI BAĞLI ODYSSEUS — Melih Cevdet Anday'ın şiir kitabı. 64 sf. 3 lira Yeditepe yayınları P. K. 77 İstanbul.

Melih Cevdet'in şiirimizin bugünkü sorunları ile kendi şiir anlayışı üstüne düşüncelerini gelecek sayımızda yayınlayacağız. Kolları Bağlı Odysseus için Nermin Menemencioğlu'nun düşüncelerini sunuyoruz :

Kitap bana geleli «Kolları Bağlı Odisseus»ü defalarca okudum. Şimdi de, hemen hemen her gün, şuradan, buradan okuyorum. Sevmeseydim bu kadar çok okumazdım, elbet. Daha ilk okuyuşda, «Büyük şiir, büyük konu, güzel mısra, sağlam yapı» gibi tepkiler uyandırdı bende. Çağımızda bu nitelikleri bir araya getiren kaç şiir var? Evet, bu şiir beni heyecanlandırdı, düşündürdü, düşündürüyor, ama rahat etmedim, edemedim, bu şiirle. Etseydim belki o kadar çok okuumazdım. Mısraları, görüntüleri, istedikçe göz önüne getirirdim. Oysa bazı mısralar her okudukça başka bir anlam kazanıyorlar (şair diyecek ki, neden olmasın?) Bazı görüntüler, aksine, kendilerini tekrar ettikçe darlaşıyorlar: O akar sularla beraber akan geyikle ilk karın çılgın geyiği ve «kendi görütünde bir kırmızı karaca» olan, o ışığın püsküllü atları ile dalganın kanatlı atı, terli bir at gibi gülümseyen mutluluk. Ama aslında beni tedirgin eden bu güzel fakat çokça kullanılmış, bir az da eskimiş simgeler değil, daha çok bu gibi sorular: Şair ne yapmak istiyor? Düşüncesini, bütün ayrıntıları ile, bize ulaştırıyor mu? Değilse, bunun sebepleri nedir? Eliot'un Çorak Ülkesi, Yevtuşenko'nun Babiy Yar'ı gibi çok değişik şiirleri kendi çağımızın bir anlatımı olarak tanıyoruz. Bu şiiri de öyle tanıyor muyuz? Yoksa daha çok bize gelecek çağların, ve ya geçmiş bir çağın, yankılarını mı getiriyor?

Şairin ne yapmak istediği hakkında elimde bir ipucu var. Uzakta olduğum için kendinden izin istemeden onu buraya ileteceğim: «Aslını ararsanız» diyor Anday son mektubunda, «o kitap baştan başa bir hikâyedir bence, lirik bir hikâye değil elbet, insan davranışlarının tarihsel bir hikâyesi.. Kendine ve doğaya yabancılaşmış insanın

yeniden doğaya, cansız doğaya benzemesi tehlikesi ve bunu aşma çabası. Son bölümü istisna edersek, böyle bir macerayı allegorisiz sürdürmek kolay bir iş değildir. Benim kitabım, bu bakımdan, İngiliz edebiyatının metafizik şiir akımına sokulamaz."

İlkin «gözden önce» ki prehistorik dünya; sonra «düşle gerçekleyin iç içe», tanrılara inandığımız, içgüdüye dayandığımız çağlar. Daha sonra düşten gerçeğe, içgüdüden usa geçiş. İnsan doğada egemen oluyor. Fakat ondan ayrı düşerek.

Büyüdük tarihe usulca
Biz bir yana, doğa bir yana
Doğanın yanında bir başka doğa.

Bu ikilik nasıl yaratıldı? Şair masal dili ile anlatıyor :

Belki kör bir çocuk küsdü ağladı
İlk karın çılgın geyiğinden;
Belki de bir sakar büyücü karı
Aşımıza tan yeri ağarırken
Ağulu, esrik bir göktaşı
Düşürdü bileziğinden
Çıldırmış evrenler artığı.

Doğayı nesneleştiren insan (doğayı insan mı nesneleştiriyor?) saltanatında yalnız kalıyor. Kendini korumak için sözcüklerle yarattığı dünyada «bilinçsiz özgürlüğünü» kaybetmiş (nedir bu özgürlük? Rousseau'nun «tabiî hâli» mi?) «Bilinçli tutsaklığa» düşmüş, dağa taşa benzemek tehlikesi ile karşı karşıya.

Bir bakıma şiir bu üçüncü bölümün sonunda bitiyor. Orada insanın vardığı «kupkuru bir kıyı» da deniz kabukları, martı leşleri.. Orada, tarih boyunca bir seyahattan sonra çağımıza ulaşmış gibi oluyoruz.

JACQUES PREVERT'İN ŞİİRLERİ — 96 sf. 4 Lira - Çan Yayınları - İstanbul. Resimliyen: İvi Stangali.

Dilimize Baudelaire'in, Rimbaud'nun, La Fontaine'in sayısız şiirlerini kazandıran Sabahattin Eyüboğlu bu kitap için yazdığı özsözde diyor ki :

«Kimi ozanlar hemen bütün insanlara seslenir, hem de çevrelerinin havasını, kokusunu yitirmez, yaşadıkları sokağın diline, deyişine sıkı sıkıya bağlı kalırlar. Böyleleri çokluk özentisizce, rahatca, oynarca ozan oluverenlerdir. Evrenselliklerinde de, yerliliklerinde de ıkınıp sıkınma yoktur. Kendileri kalarak herkesin sözcüsü olurlar. Şaka ederken, derinlere iner, derinlerde dolaşırken saka eder gibidirler. Çocuksu bir dille insanlığın dramını söyler, insanlığın dramını anlatırken çocuksu bir hal takınırlar. Böylesi ozanları çok ciddi üniversite hocaları, ya da çok ciddi eleştirmeciler ciddiye almazlar. Prevert böylesi ozanlardandır. Beyinleri yüreklerindedir böylelerinin. Düşünceleri bir türkü, türküleri bir düşünce gibidir. **Asık yüzlü sakallılara karşı** güleryüzlü çocuklardan, gösterişli kartallara karşı cıvıl cıvıl serçelerden, para babalarına karşı fakir fukaradan yanadırlar. Sıcak salonlarda üşür, soğuk sokaklarda ısınırlar. Şiir insan kovanları içinde oluşan bir baldır onlar için, bir halk türküsüdür herşeyden önce.

Prévert'si ozanlar Fransız edebiyatının çağdan çağa gelişen ve Fransız halkının bam teline dokunan bir kanadıdır. «Esprit gaulois» diye adlandırılan Fransız şakacılığını yücelten bu kanadın en ünlü temsilcileri arasında Villon'u, La Fontaine'i, Verlaine'i sayabiliriz. Bu ozanlar, belki de halka bağlılıkları dolayısı ile, hep bağımsız kalmış, şiir okullarına, ozan topluluklarına katılmamışlardır. Başlarına buyruk, uçarı, haşarıdır hepsi. Ele avuca sığmaz, bağlasan durmaz kural mural dinlemez, hiç bir zora, Tanrı zoruna bile boyun eğmezler. Yalnız sevgi dizginliyebilir onları, ama sevgi de dizgin nedir bilmez.

La Fontaine'den sonra Prévert'i türkçe söylemeğe çalışmak büyük bir keyif oldu benim için. Doğrusunu isterseniz her ikisinin de asıl tadına çevirirken vardım. Benim halkımın diliyle de içten içe bir yakınlık sezinledim dillerinde, anlatılmaz, kalıplara sığmaz bir yakınlık. Ezop'un yaşadığı bu bizim topraklarda ötedenberi ozan-

larının bol yetişmesinden, Anadolu türkçesini o ozanlardan yuğurmuş olmasından geliyor belki bu yakınlık.

Jacques Prévert'in Elli şiirinin bulunduğu kitaptan bir örnek veriyoruz :

O N L A R

Güneş herkes için parıldar
Ama onlar için parlamaz
Onlar ki hapislerde yatarlar
Onlar ki madenlerde çalışırlar
Onlar ki balık pulu ayıklarlar
Onlar ki etin kötüsünü yerler
Onlar ki saçlara firkete yaparlar
Onlar ki solukları ile doldurdukları şişeleri başkaları doldurur içer
Onlar ki çakıları ile keser ekmeği
Onlar ki fabrikada geçirirler pazarları, bayramları
Onlar ki ağızları var dilleri yoktur
Onlar ki inekleri sağar da süt içmezler
Onlar ki uyuşturulmadan çekilir dişleri
Onlar ki ciğerlerini tükürürler yeraltı üzerinde
Onlar ki mahzenlerde yaptığı tükenmez kalemle
başkaları herşeyin yolunda gittiğini yazar
Onlar ki söylenemiyecek kadar çoktur söyliyecekleri
Onlar ki iş bulmuşlardır
Bulamamışlardır
İş aramaktadırlar
Onlar ki atları sularlar
Onlar ki bakakalırlar ölen köpeklerine
Onlar ki haftalıktır, az çok gündelik ekmekleri
Onlar ki kiliselerde ısınırlar kışın
Onlar ki kovulurlar kiliseden gidin dışarda ısının diye
Onlar ki çürürler oldukları yerde
Onlar ki yaşamak için yemek isterler
Onlar ki tekerleklerin altında yolculuk ederler
Onlar ki bakar dururlar Seine nehrinin sularına
Onlar ki işe alınır, işten çıkarılır gündelikleri çoğaltılır, azaltılır,
mıncıklanır, üstleri başları aranır, dayaktan gebertilir
Onlar ki parmak izleri alınır
Onlar ki sıradan rastgele çıkartılır kurşuna dizilir
Onlar ki zafer takı önünde geçirtilir
Onlar ki oturup kalkmasını bilmezler bütün dünyada
Onlar ki denizi hiç görmemişlerdir
Onlar ki keten kokarlar ketende çalıştıkları için
Onlar ki akarsu yoktur evlerinde
Onlar ki ufuk mavisine gönül bağlamışlardır
Onlar ki kar üstüne tuz atarlar beş on para kazanmak için
Onlar ki başkalarından erken yaşlanırlar
Onlar ki yere eğilmemişlerdir
Toplu iğneyi alıp saklamak için
Onlar ki patlarlar sıkıntıdan
Pazar günü öğleden sonra
Geldi geliyor diye pazartesi
Sonra salı sonra çarşamba sonra
Perşembe, sonra cuma, sonra cumartesi
Sonra pazar öğle sonrası.

TARİH

ATTİLA VE HUNLARI — Sandor Eckhart - Nandor Fettich-Lajos Ligeti-Gyula Nemeth - Petor Vaezy'den çeviren: Doçent Dr. Şerif Baştav - Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğ. Fak. Yayını. 326 sf. ayrıca 20 resim.

TİYATRO

YARIN CUMARTESİ — Güner Sümer'in Oyunu. 112 sahife: 3 lira. Dost yayınevi. Ankara.

SARAY TİYATROSU — Refik Ahmet Sevegil'in Türk tiyatrosu tarihinin dördüncü kitabı. Fiatı 850 kuruş. Millî Eğitim Bakanlığı yayını. Ankara.

OCAK — Turgut Özakman'ın oyunu. Dernek yayınları: 6, Tiyatro dizisi: 3. İsteme adresi: Türk Kültür dernekleri genel merkezi. Yenişehir - Ankara. Fiatı 2,5 Lira.

Daha önce Cahit Atay'ın PUSUDA, Orhan Asena'nın YALAN adlı oyunları'nı yayınlıyan Türk Kültür Dernekleri genel sekreter Ceyhun Atuf Kansu'nun kalemi ile, bu yayınlardan bekledikleri amacı şöyle özetliyor :

Şiller'le Lessing arasında şöyle bir konuşma geçer: Lessing, Şiller'e «eğer biz bir millet olsaydık bir tiyatromuz olurdu» der. Şiller ona karşılık verir: Eğer bizim millî bir tiyatromuz olsaydı, biz bir millet olurduk».

Tiyatronun millet yapısındaki yerini bu iki tiyatro ustasının konuşması nekadar güzel anlatıyor. Türk kültür derneklerinin hayata yeni açılan Tiyatrolarında bu konuşmanın ışığını görüyorum. Genç tiyatro âşıklarının eksikliklerini de biliyorum, bunlardan biri kendi olanaklarıyla uygun oyunlardır. Bu oyunların teknik olanaklara olduğu kadar, Türkiyeli seyircinin diline, gönlüne ve hayatına uyması da gerekiyor. Türk Kültür dernekleri, kendi ülkücülerini düşünerek, bu amaçla, Türkiyenin her yerinde oynanması mümkün ve aynı zamanda halkımızın, toprağımızın, hayatımızın, kokusunu ve renklerini sahneye getiren oyunlar yayınlamaya karar veriyor.»

Dernek yayınlarının üçüncü oyunu olan OCAK'ın yazarı Turgut Özakman'ın öteki yapıtları: Penbe Evin Kaderi (1951), Güneşte On kişi (1955), Tufan 1957), Duvarların Ötesi (1959), Kanaviçe (1960).

TOPLUMBİLİM

İŞTE BİZ BUYUZ — Mustafa Özcan 319 sf. 750 kuruş. 27 Mayıs devriminden sonra Türkiyenin durumu üzerine eleştirel yazılar. İsteme adresi: Ziya Gökalp cad. Ataç Sokak No. 34/29 - Ankara.

MUHALEFETTE İSMET İNÖNÜ — 1959-1960 yıları arasında konuşmalar - demeçler-yazılar - 144 sf. 10 lira - Haz: Erdemir Toktamış.

ÜNLÜ DÜŞÜNÜRLER ANSİKLOPEDİSİ Ha: A. Cerrahoğlu 32 sf. 2 Lira.

TÜRK SOSYALİZMİ ÜZERİNDE DENEMELER — Hilmi Özgen. 158 sf. - 5 lira. İsteme adresi: Ferhan Bozkurt ve Ortağı, Ankara caddesi - Kebeci Han No. 64 ya da Ataç Kitabevi.

KONU : «Türk Sosyalizmi Üzerine Denemeler», Hilmi Özgenin, büyük kısmı daha önce çeşitli yerlerde yayınlanmış fıkra ve araştırma yazılarını bir araya getiren bir kitap. Yazar, önsözünde de belirttiği gibi, bilimsel, doktriner tartışmalara girmemiş; babacan bir üslûpla, gördüklerini, duyduklarını, okuduklarını nakletmiş.

Yıllarca devlet hizmetinde çalışmış olan Hilmi Özgen, müfettiş, teftiş heyeti başkanı ve nihayet Murakabe Heyeti uzmanı olarak devlet çarkının içinde edindiği tecrübelerin ışığı altında, pek çoğumuzun gözünden rahatça kaçabilen bir takım yolşuzlukların, uğursuzlukların ve kirli çamaşırların içyüzünü gün ışığına çıkarmış. Olaylara orasından bakmış, burasından bakmış, memleketi tanımış, halkını sevmiş ve bu halkın sadece beş-on yıldır değil, yüzlerce yıldan beri nasıl sömürüldüğünü görmüş, buna bir son verme zamanının gelip geçtiğini anlamış, bu sömürmeye son vermenin tek çaresinin sosyalist ilkeler olduğuna karar vermiş ve bilip gördüklerini çok fazla ilmîleşmeden, sosyalist görüş açısından diie getirmiş. İlmî ölçüler içinde yadırganabilecek hükümler de bulunsa, sade ve samimi, yüzdeyüz halktan yana, bu memleketin yararına düşüncelerle dolu bir kitap hazırlamış.

BEĞENDİĞİM : Hilmi Özgenin en başarılı yanı, kitabını akademik tartışmalarla doldurup okunmaz hale getirmeyişi. Halktan birisi olarak, halka seslenişin kurallarına

uyuşu. İlim adı altında ukalâlık etmeyişi. Kitabın tamamı okunduğunda kendini belli eden geniş kültürünü, makalelerinde «Bakın, ben neler biliyorum» diye bağırtmayışı ve mütevazi kalışı.

SONUÇ : Pek rahat okunan ve öğretici, öğretici olduğu kadar da ibret verici olan, «Türk Sosyalizmi Üzerine Denemeler» okunmaya, üzerinde durulmaya değer bir eser.

İlhami SOYSAL
AKİS — Sayı: 450

ÇAĞDAŞLIK SORUMLULUĞU, YAHYA KEMAL, KLASİK SÖZCÜĞÜ VE ÖTESİ

(Baştarafı s. 10 da)

remont kimi yapıtlarında Shakespeare vs. burada konumuz bilimin tüm çağa etkisini göstermek olduğu için ayrıcalar üstünde durmuyoruz.

(3) Varoluşçuluğun yazın üstüne etkisi çok başka, özgündür, bu yazıda bunu konu etmiyoruz. Ayrıca Varoluşçuluğun kaynaklarının çok öncelere dayandığı bilinir, ancak Sartre ve arkadaşları bu öğretiyi Fransadan başlıyarak yaygın bir duruma sokabilmişlerdir.

(4) The İnterpretaions of dream, Three contrubitions to the theory of sex.

(5) Bu ayrımı yazarların kesin ve değişmez bir tavırla ikiye ayrıldıklarını ya o, ya da bu yanda kaldıklarını us'a getirmemelidir. Yazının özü böyle bir yöntem gerektirdiği için bu çeşit bir tanımlama seçilmiştir. Örneğin D. Thomas'ın şiirlerinin Freud'dan olduğunca kutsal betikten, Hegel dialektiğinden'de çıkakları olduğu söylenir. Joyce'un durumu ise ayrı bir inceleme konusu olabilecek denli özeldir. Joyce'un ilk yapıtlarında henüz Freud'u okumadığı sanılmaktadır. Kimi eleştirmeler de Joyce'da bilinçaltı denilen nenin bilinçlilik olduğunu savını öne sürerler. Her iki yönden düşünülse de bellidir ki genel olarak Joyce Freud'un çağdaş insan özelliklerini ya da içermiştir.

(6) Gedik Ahmet Paşa gazeli.

(7) Rindlerin ölümü.

(8) Sözcükleri yerinde kullanabilme yetisinde kimi boşluklara rastlanır şiirlerinde ama bunlar genel başarı çizgisini düşürecek denli çok değildir bence.

(9) Bunların içinde onbeş yıl önce KAYNAK dergisinin açtığı soruşturmaya verilen karşılıkları anımsıyorum.

Sanat ve Toplum

Türk Edebiyatçılar Birliği

Türk Edebiyatçılar Birliği Genel Kurul toplantısı 16 Şubat 1963 günü yapılmış yeni yönetim kuruluna Melih Cevdet Anday, Behçet Necatigil, Necati Cumalı, Şükran Kurdakul, Demir Özlü, Adnan Yalçıner, Sezer Tansuğ, Celalettin Çetin seçilmiştir.

Söz alanüyeler birliğin kısa zamanda iki aylık bir dergi yayınlamasını, Sait Faik Abasıyanık'ın evinin müze haline getirilmesi için teşebbüse geçilmesini istemişlerdir. Adnan Özyalçıner ve Onat Kutlar'ın Cumhurbaşkanımız Gürsel'e Anayasaya aykırı kanunlar konusunda «müracaat» edilmesi için verdikleri önerge Burhan Arpad, Cengiz Tuncer, Şükran Kurdakul'un konuşmalarından sonra genel kurulun oyuna sunulmuş ve Başkan Gürsel'e aşağıdaki telgrafın çekilmesine karar verilmiştir.

«T. E. B. Genel kurulu 16 Şubat 1963 günü İstanbul'da yaptığı genel kurul toplantısında aşağıdaki dileklerinin Cumhurbaşkanına duyurulmasını kararlaştırmıştır.

Anayasaya aykırı bütün kanunların iptalini istiyoruz. Bu, bütün yurttaşların katılması gereken hukuk devleti kurulması savaşının temel direğidir. Ayrıca Türk sanatçısı olarak, Anayasanın 21 inci maddesinde «Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir..» denerek Türk sanatçısına tanınan haklarını kısıtlıyan bütün kanunların iptalini; özel uğraşımızla doğrudan doğruya ilgisi bakımından, Birinci Koalisyon hükümeti Adliye Bakanı Sahir Kurutluoğlu'nun faşist eğilimli maddeler olarak gösterdiği Ceza kanununun 125-178 arasındaki maddelerinin, Adalet Bakanlığı Ceza Dairesi başkanı Hayri Köksal'ın tamamen antidemokratik olarak gösterdiği 141 inci maddenin, gene Cumhuriyet senatosu üyesi Esat Çağa'nın uygarlık prensipleriyle bağdaşamaz saydığı 141 ve 142 inci maddelerinin kaldırılmasını özellikle istiyoruz.

Dünyanın ve Türkiyenin gelişim çizgisi üzerinde halkımızla el ele yürümek için, Türk sanatına ve edebiyatına lâyik olduğu saygıyı sağlamak için dilimizi bağlıyan, kalemimize kilit vuran, özgürlük düşmanı faşist kalıntısı kanun maddelerinin kaldırılmasını istiyoruz.

Bu kanun maddelerinin kaldırılması konusunda Anayasaca kendilerine yetki verilmiş olan kurumlar ve kişiler bugüne kadar bu yetkilerini kullanmamışlardır. İptal dâvası açma yetkisi bulunan siz sayın başkanımız bu bakımdan son umudumuzsunuz.

Bu iptal dâvasını açmanız için size yeniden başvuruyoruz. Saygılarımızla.

Türk Edebiyatçılar Birliği Genel Kurulu

Türk Edebiyatçılar Birliğine yeni çalışma yılında başarılar dileriz.

Dilimizin kendini bulma çabasının karşısındakiler çoğunlukla eskimiş aydın örnekleridir. 1923 devriminin kaçınılmaz sonuçlarını bir türlü içlerine sindiremiyenler her alanda ulus olma çabalarımızın önüne çıkma isterilerini saklıyamıyorlar. Ama dilimizin özleşmesi yolunda olumlu sonuçlara çoktan varan Cumhuriyet kuşağı Sabahattin Eyüboğlu'nun çok güzel belirttiği gibi yeni Türkiye'nin yeni dilini yaratıyor. Geçtiğimiz ay Türk Dil Kurumu ile birlikte 24 DERNEK bu alanda aksidevrime karşıkoyuşun güzel bir örneğini vermiş ulusal dil sorunumuz üzerinde yerinde bir dayanışma yapmıştır :

ORTAK BİLDİRİ

Biz, aşağıda adları yazılı kuruluşlar, Türk Dil Kurumu'nun çağırısı üzerine toplanarak, Türkçemizin, son yıllarda gittikçe genişliyen yabancı dillerin etkisinden korunması yolunda birleşik çalışmaları düzenlemek amacıyla vardığımız ortak kararı Türk halkoyunun bilgisine saygı ile sunarız :

1. — Atatürk ilkelerine bağlı, devrimci birer kuruluş olarak Türk Dil Kurumu'-nun bilimsel yöntemlere uygun, devrimci bir anlayış ve görüşle yürütmekte olduğu çalışmalarını yürekten destekliyoruz.

2. — Türk Dil Kurumu'nun, yetişen kuşaklarda, geniş topluluklarda dil bilgisini çoğaltmak, dile özen duygusu ile ana dili bilincini kökleştirmek, dile sevgi ve saygıyı geliştirmek, dil devriminin gerekliliğini örnekleriyle göstermek ve tanıtmak amacını güden basınla, her derecedeki öğretim kurumlarıyla, devlet örgütleriyle, bütün dernek, birlik, sendika ve kuruluşlarla yapmaya bağladığı yakın ve sıkı işbirliğini, inandığımız dil devrimi ilkelerinin en kısa süre içinde bütünüyle gerçekleşmesini sağlıyacak bir tutum olarak karşılıyoruz.

Bu çalışmaları bütün gücümüzle desteklemeye ve Türk Dil Kurumuna yardımcı olmaya kararlıyız.

3. — Otuz yıllık yoğun bir çalışmayla Doğu dillerinin etkisinden kurtulma ve özbenliğine kavuşma yolunda olan Türkçemizin, son yıllarda, bilim, teknik, siyaset, moda ve benzeri yollarla geniş ölçüde Batı dillerinin etkisinde kalmakta olduğunu, bu görüşmelerimiz sırasında daha açık olarak gördük.

Türlü yollarla, Batı dillerinden kurallariyle birlikte binlerce sözcük dilimize girmektedir. Bu, Türkçenin bağımsızlığı için büyük bir tehlikedir.

Biz, Batı uygarlığına, çağdaş yaşama düzeyine hızlı erişme yolunda çalışmamızın yerindeliğine ve gerekirliğine yürekten inanıyoruz. Bu inancımızın yanı sıra, Türkçemizin özbenliğini ve bağımsızlığını koruması gerektiğine de yürekten inanıyoruz.

4. — Büyük Atatürk'ün «ülkesini ve yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır» özdeyişini çalışmamızın, inancımızın ışığı ve yönü sayıyoruz.

Biz, ortak bildiride imzaları bulunan kuruluşlar, kendi iş ve meslek alanlarımızda Türkçenin Batı dillerinin etkisinden kurtulması, yeniden yabancı dillerin tutsaklığına düşmemesi için bütün gücümüzle, bilimsel yöntemlere uygun olarak ve gerçek Atatürkçülüğe yaraşır bir özen duygusu içinde Türk Dil Kurumu ile birlikte çalışma kararını almış bulunuyor ve bu konuda ilk direnme ve çalışma çağrısını yerine getiriyoruz.

Türk-İş adına Basın Müşaviri **İlhami SOYSAL**	T. M. M. O. B. Maden Mühendisleri Odası adına **Rauf ALPSOYLU**	Ankara Gazeteciler Sendikası adına **İlhami SOYSAL**

Üniversiteli Kadınlar Birliği adına
Melâhat OTKUN

T. M. T. F. adına
Murat DELİGÖZ

Türkiye Millî Gençlik Teşkilâtı adına
Ali TANER

T. M. M. O. B. İnşaat Müh. Odası adına
Niyazi SOYER

T. M. M. O. B. Ziraat Müh. Odası adına
Fikret ÇELENLİGİL

Türk Devrim Ocakları Ankara şubesi adına
İsmet ERCAN

Türkiye Eski Muharipler Cemiyeti adına
Em. Top. Alb.
Şükrü BIYIKHAN

Ankara Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı adına
Doğan KASAROĞLU

Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu adına
Hayrettin UYSAL

Türk Ziraat Yük. Müh. Birliği adına
Neşriyat Müdürü
Hasan KAYA

M.E.B. Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü adına
Şube Müdürü
Kâzım EKE

T. M. M. O. B. Kimya Müh. Odası adına
Genel Sekreter
Müfit SANAN

Türk Kültür Derneği Genel Başkanlığı adına
Ceyhun Atuf KANSU

Ankara Barosu adına
Genel Sekreter
Rahmi MAĞAT

Ankara Tabip Odası adına
Dr. Mehmet AKYAR

Türk Kadınlar Birliği Bşk. adına
Günseli ÖZKAYA

Türkiye Gazeteciler Sendikaları Federasyonu adına
Doğan KASAROĞLU

Türkiye Odalar Birliği adına
Namık Kemal ORKUN

Türk Dil Kurumu adına
Tanıtma Kolu Başkanı
M. Sunullah ARISOY

Türk Edebiyatçılar Birliği adına
Fazıl Hüsnü DAĞLARCA

TİYATRO

Arena Tiyatrosunun yeri

Bu yıl kurulan Arena Tiyatrosu, Asaf Çiğiltepe, Genco Erkal, Ergun Köknar gibi genç değerlerin yöneticiliğinde alıştığımız sınırların dışında bir umut kapısı açtı. UBÜ gibi tiyatro koşullarını zorlıyan bir oyunun eriştiği başarı yeni sonuçlara getiriyor bizi :

Dünya tiyatrosunu yalnız gişe kaygıları ile izliyen zihniyet artık eski özürlerine sığınamıyacaktır.

Türkiye'de de yeni sanatçı alışkanlığa karşı koyuşun olumlu örneklerini vermiştir. Bu karşıkoyuşun akıntıya kürek çekmek demek olmadığını gösteren yeni sanatçı Aslan Asker Şvayk'la bir kez daha güvenimizi kazanıyor. Boşuna kazanılmış bir güven değil bu. Türk sanatı 1940 lardan beri kendi kendisini eleştirmeyi öğrenmiş önce. Hazıra konmaya yüz vermiyen kendinden sonrasının yargılarından korkarak ileriye bakan bir disiplin içinde sanatçı ayakta durmasını bilince bağlıyacaktı elbet. Bu bilinçtir, bu eleştirme gücüdür güvenimizin nedeni.

Görsünler, Aslan Asker Şvayk'ta Genco Erkal'ın o en ince ayrıntıya değin hesaplı kitaplı oyununu yeni sanatçı üstüne vardıkları düzmece yargılardan ne kalacak bakalım ellerinde?

«Tiyatromuz bir (eğlendirme), (yemekten sonra geviş getirme) tiyatrosu değildir ve olmıyacaktır... Her türden eserleri oynıyarak seyircimizin beğenisini çıfıt

çarşısına çevirmemek amacımızın sağlam olduğunu özellikle belirtmek isterim. ARENA Tiyatrosu bu çağda yapılan savaşın, özgürlük savaşının özlemini duyan bir tiyatrodur. Türkiye'de yaşıyan insanı önce geçici, düzmece düşlerden kurtararak, ileri bir mutluluğun ilkelerine kavuşturmayı arzuluyoruz. Bu düşünceyi gerçekleştirmek için tiyatronun ne sağlam, ne eğilmez bir silâh olduğunu da çok iyi biliyoruz. Sizlere, gördükten sonra büyük bir kudret kazanacağınız oyunlar seçmeyi ilke edindik.»

Asaf Çiğiltepe'nin tiyatronun dergisinde yayınladığı bu bildiri kendiliğinden kazanılmış bir sonuç değildir. Yeni sanatın Türkiye'de de bir tarihi vardır. Ve kolay yazılmamıştır.

HUZUR ÇIKMAZI :

Huzur Çıkamzı, Haldun Taner'in son oyunu. Şehir Tiyatrosu rejisörlerinden Nüvit Özdoğru'nun sahneye koyduğu yapıt üstüne genç eleştirmen Vedat N. Türkkan iyimser sonuçlara varmış. Huzur Çıkmazı'nın yalnız Türk tiyatrosunun geleceği yönünden umutlar getirmekle kalmadığını, aynı zamanda bir yabancı dile de çevrilebilecek nitelikte olduğunu yazıyor. Tiyatro yazarı olarak Haldun Taner'in yapmak istediği nedir? Bu sorunun karşılığını da Yeditepe dergisinde Ahmet Arpad'ın yaptığı konuşudan çıkarabiliyoruz :

1936yılında İstanbul'da doğan Haldun Taner hikâyeden tiyatro yazarlığına geçmiş bir sanatçımızdır. Bu geçişi yapmasına sebep, tiyatro yazarının, eserin etkisini seyirciden doğrudan doğruya alabilmesi. Hikâyedeki kişilerin canlı kişiler tarafından yaşatılması da, tiyatro yazarlığına adım atmasına bir başka tercih hakkı olmuş. Her iki tür arasında kuruluş bakımından hiçbir benzerlik bulmuyor ve iyi piyes yazmak için de yazarın hikâyeci olduğunu unutması gerektiği kanısında. Tiyatroyu, şiir, hikâye başka bir türlü sesleniş diye tarif eden Taner, Türk tiyatrosunun dünya tiyatrosunda belirli bir yeri, üslûbu ve nitelikleri olmadığına inanıyor. «Tiyatromuz, dağınık, perakende denemelerle, Avrupa tiyatrosunun çeşitli örneklerine özenmeler arasında yolunu bulmıya çalışıyor.» diyor.

«Türk tiyatrosuna ne getirmek istediniz?» sorusuna «İzin verin de bunu ben açıklamayayım», cevabını verdi. «Şimdiye kadar altı piyesin ortak çizgileri, benim damgamı taşıyan yanı, öyle sanıyorum ki, görülmiyecek bulanıklıkta değil. Bunu benim açıklamam gereksiz olur.»

Haldun Taner, tiyatro öz türkçenin makale, inceleme ve eleştirme gibi türlerdeki kolaylıkla kullanılamıyacağı kanısında. Çünkü konuşan kişilerin herbiri, ayrı ayrı konuşma tarzına ve sözlük dağarcığına sahiptir. Yazara göre bunu, o kişinin çevresi, yetişme tarzı, yaşı, cinsiyet, mesleği belirler. «Bütün kişilerini öz türkçe konuşturan tiyatro yazarı kolaylıkla biteviyeliğe düşebilir» diyen Haldun Taner, bu şekilde, tiyatronun baş ilkelerinden biri olan inançlıktan da uzaklaşabileceğinden emin.

Tiyatro sanatında rejisör ve oyuncunun esere çok şeyler katabileceğini söyleyen Haldun Taner, eseri bazan güçlü bir yönetmen'in yazarının ummadığı bir biçime sokabileceğine, ona etki kazandırabildiğine inanıyor.

ÖĞRETMENİN ANDI

20 Şubat 1963 günü, Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonunun, öğretmenlerin, isteklerini belirtme ve yedinci millî eğitim şurasında varılan kararların uygulanmasını istemek amacı ile tertipledikleri miting bütün yurtta ilgiyle izlenmiştir. Ankara'da yapılan toplantıda binlerce öğretmenin bir kez daha içtiği andı yayınlıyoruz :

«IŞIK ATATÜRK

Yurdun en ücra köşelerine ışığı hür ve müspet düşünceyi götüreceğiz. Karanlıklarla savaşacağız.

HALKÇI ATATÜRK

Büyük Türk Milletine mutluluğu refahı ve huzuru çok görenlerin karşısındayız.

ÜLKÜCÜ ATATÜRK

Türk Milletini, çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmada adsız, gönüllü fedakâr ülkü erleriyiz.

DEVRİMCİ ATATÜRK

Devrimlerin ışığındabeslenmiş gerçek milliyetçi Türk öğretmenleri olarak devrimlere kalkan kara elleri kıracak, kötü dilleri koapracak koparacak güçteyiz.

ASKER ATATÜRK

Sana saldıramıyanlar, artık öğretmene saldırıyor. Yanlarına koymıyacağız.

ÖNDER ATATÜRK

Teşkilâtlı Türk öğretmen ordusu, 100 bin Kubilay emrindeyiz, izindeyiz.

MİLLİYETÇİ ATATÜRK

Millî bütünlüğümüze, mutluluğumuza, kardeşliğimize kasteden her yıkıcının her bölücünün karşısındayız.

BAŞÖĞRETMEN ATATÜRK

Eğitim hizmetlerinin gerçek sahibi Türk çocuklarının, Türk halkının vefalı dostu, biz öğretmenler seninleyiz.

Bize inan, bize güven, huzurunda and içiyoruz. Ölümsüz Atatürk.»

EĞİTİM SORUNLARI

Millî Eğitim alanında gösterilen çabalar, bekliyen anadolunun gereksinmelerine karşı uygar dünyanın anladığı anlamda yapıcı bir düzeye eriş midir? Yalnız Millî eğitim savaşçılarının, öğretmenlerin karşısına çıkan bir soru değil bu. Yurdunu ilkel koşullardan kurtarmak istiyen her Türk aydını bugün önünde sonunda Türkiyenin Eğitim çıkmazı önünde durup düşünmek zorunluluğunu duymaktadır. Nitekim geçtiğimiz ay Millî Eğitim Bakanlığı yöneticileri ile bir görüşme yapan Cumhurbaşkanımızın ilgili kişilere sorusu, bu zorunluluğu kanıtlıyan bir uyarma oldu bizce:

«Bakanlığın temel eğitim felsefesi nedir?»

Bu uyarmanın arkasındaki açmazlar bilinmektedir artık. Türkiye'de temel bir eğitim felsefesi olmadığı gibi, kimi çevreler, soruna temelden çözüm yolları arıyan devrimci aydının karşısındaki yerlerini koruma çabasındadır.

MAHMUT MAKAL'ın (Mehter Takımı) adlı yazısından seçtiğimiz parça bu konuda yeni şeyler öğretiyor bize:

Kırıkkale'den altı öğretmeni haksız yere neden şüt çeker gibi sürdüler? Ankara İltekin İlkokulu Müdürünü neden uydurma bir tahkikatla işinden etmek istediler? Yurdun şurasında burasında dövülen, sürülen, ezilen öğretmenlerin haklı şikâyetlerine neden Bakanlık kulak asmamaktadır? Bu alanda bıçak o kadar kemiğe dayanmıştır ki, Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonunun dosyaları, haksız yere valilerce, il'in eğitim müdürünce, jandarmaca, ağaca, beyce ezilen ve dertlerini kimseye anlatamayan öğretmenlerin mektup ve telgraflarıyla doludur. Federasyon bunu, Başbakana kadar ulaştırmış, ne yazık ki idare etmek politikasının yürümesi için, bir çare düşünülmemekte ısrar edilmiştir. Buna karşılık Bakanlıkta şube müdürlüklerine getirilen eski devrin saylav adayı artıkları, tarafsız olarak görevlerini yapmaları gerekirken, öğretmenleri ikiye ayırıcı bildiriler yayınlayarak yurdun dört bucağındaki okullara yaymaktadırlar. Bunlar da okulların ve Federasyonun dosyalarında vardır.

Yirmi asır bitmek üzereymiş, çağdaş uygarlık düzeyine çıkmak isteyen bize ne bundan? Bizim Eğitim Bakanımız, geçenlerde, kendilerine yapılan haksızlığın giderilmesi için kendini ziyaret eden Kırıkkale'li altı öğretmene «sizin derneğinizi de federasyonunuzu da kapatırım ha!.» diyordu. Fransa'da İran'da. Yunanistan'da, Öğret-

menler Federasyonu, maddî ve manevi haklarını alamadıkları, lâik eğitime aykırı karar alınmaya, kanun çıkarılmaya kalkışıldığı zamanlarda öğretmenleri greve çağırmış ve okullar istop etmiştir. İran'da öğretmenlerin liderliğini yapan bir bayan öğretmendi. Yunanistan'da grev hâlâ bitmemiştir. Bakan ve bakanlıktakiler ne derlerse desinler, tarih yürüyor. Onların toplu olarak hak istedikleri zaman bakalım onlara hangi yüzle haksız olduklarını söyleyecekler?

Ortaokul mezunları vekil olarak sanat okulu, imam-hatip okulu ve lise mezunları muvakkat öğretmen olarak atanmışlardır. Bunların öğretmenlikle ilgileri yoktur. Hasta ve raporlu öğretmenlerden boşalan yerlere de yarım gün çalışan asil öğretmeni koyacağımız yerde, eş-dost kayırmak için bunu yasakladık Ankara'da ve kimi bulursak vekil öğretmen diye dersliklere sokmaya başladık. Öğretmenliğin meslek olmaktan çıkıp çıkmadığını siz düşünün.

Yurtta her dereceli okullarda öğretmenlik yapanlardan çoğu başka bir suda kayığını yüzdürebilenler öğretmenliği terketmişlerdir. Nerde ise insan, başka iş yapamayacak olanlar öğretmenlikte kaldı, diyenlere hak vermek istiyor. Bu kalanların büyük çoğunluğu dörtyüz liranın altında para alırlar ve nasıl geçindiklerini, ne şartlar altında öğrencilerinin karşısına çıkabildiklerini biz biliriz. Bakanlıkta çalışanlardan her birinin, kaç yerden para aldıklarını da ekleyim mi? Böylece, isteksiz, aç öğretmenle yapılan eğitimi bir yana koyun, «öğretmenler aç değil' yalan söylüyorsun» diyen idareci anlayışa acıyın... Üstüne üstlük, Bakanlıkta bugün Köy Enstitülerinden çıkanları söz gelimi ilkokul müdürü, müdür yardımcısı olarak tayin etmemek kararı var. Örneklerin saptadık. Buna ne buyurulur?

Kayseri dolaylarında bir öğretmen okulu var. Elimizden başka bir şey gelmediği için olacak, eskiden adı Pazarören Köy Enstitüsüyken, şimdi adını Mimar Sinan İlköğretmen Okulu yaptığımız bu okulun halen görevi başında bulunan müdürü, kitap okuyan öğrencilerin elinden kitaplarını toplamakta, onları, okumayın, okuyanı mezun etmem diye tehdit etmekte, gerekirse dövmektedir. Postadan gelen kitap ve dergilerini vermemektedir. Bu durumu Bakanlıkta Öğretmen Okulları Genel Müdür Yardımcısına söylediğim zaman bana «bu müdürü tanırım bu gibi hareketleri yapar, bekârdır, sadisttir, okuyanlara düşmandır» dedi. «Peki bunu neden tutarsınız, üstelik bu tek değil, böyleleri yer yer var, sanki seçerek atamışlar» dediğim zaman da, «ne yazık ki bunlar var ve Bakanlık bunları tutmaktan fayda ummaktadır» demiştir. Bakanlık bunun üstünde dursun. Bu okullardaki kitaplıkların işlemediğini, klâsiklerin seçmelerini oralardan kamyon kamyon taşıyıp yeniden hamur ettiklerini ise cümle âlem bilir. Bana, sen oraların teftiş âmiri misin, nereden biliyorsun, diyen anlayışa, buranın benim de yurdum olduğunu yurdumun gerçeklerini görmek ve bilmek istemenin suç değil, bunu önlemenin suç olduğunu burada bir kere daha hatırlatmakta fayda görüyorum.

«AKLI BAŞINDA BİR AMERİKALI UZMAN» :

İmece dergisinin 22 inci sayısında Amerikalı eğitimci Prof. James Cole'ün Akpınar Öğretmen okulu gezisi anlatılarak Profesör'ün düşünceleri belirtiliyor :

Bu ziyaret sırasında Amerikalı profesör kendisiyle konuşan arkadaşımıza özetle şunları söylemiştir: «Türkiye'de ilköğretim süresi arttırılmalıdır. Bu artma birdenbire değil, basamak basamak yapılmalıdır. Kadın haklarının kanunlarda yer alınış olması yeterli değildir. Bunu uygulamak gerekir; bu yönden karma eğitim gereklidir. Bence öğretimde kadın-erkek ayrılığı Atatürk devrimlerine karşı bir davranıştır. Eğitim, insanların sosyalleşmesi ve insan olabilmesi için iki cinsin bir arada bulunmasını zorlu kılmıştır. Gelişme bakımından kadının mı erkeğe, yoksa erkeğin mi kadına daha çok ihtiyacı vardır, bilmem ama, her ikisi de insan olmak isterler. Bu da karma eğitim ile gerçekleşir. Eğer kadına insan haklarını tanıyorsak, ona erkekle birlikte okuma hakkını da vermeliyiz.»

Profesör, Öğretmen Okullarında ne gibi eksiklikler gördüğü sorusuna şu karşılığı vermiştir: «Çevreleri ile işbirliği yapmıyorlar. Bulundukları çevrenin her alanda kalkınmasına yardım etmiyorlar. Sorunuz bana bir Türk ata sözünü hatırlattı: «Bakmakla sanat öğrenilseydi köpekler kasap olurdu.» Yani bugünkü Öğretmen Okulları, uygulayarak, yaşayarak öğrenmeye yer vermiyor.»

Prof. Cole okuldan ayrılırken okulun defterine şu sözleri yazmak nezaketini göstermiştir: «Akpınar, Köy Enstitüsü ruhunu yitirmemiştir».

CUMHURBAŞKANIMIZIN VETOSU :

Geçtiğimiz ay, geçen dönemlerden Ziraat bankasına borçları olan (1) bir kısım milletvekilinin bu borçlarının faizden «muaf» tutularak takside bağlanması üstüne T.B.M.M. den çıkan yasa aydın çevrelerde, halkoyunda ilgi ve hayretle izlenmiştir. Senatoda, şimdi Türkiye İşçi Partisini temsil eden Ankara senatörü Niyazi Ağırnaslı'nın yaptığı konuşma şöyledir :

«Halen borçlardan 60 kadar insan CHP. den ve YTP. den senatör veya milletvekili olarak parlamentoda bulunuyorlar. Kendileri de borçlu oldukları için hiç değilse, bu kanunun müzakeresinde söz almamaları veya oya katılmamaları lâzımdır. Borçlular, senatonun hâkimliğine rıza göstermelidirler.

Bir tarafta, tek öküzünün karşısına koşularak, yahut ta karısını koşarak bir avuç toprak üzerinde çift süren ve geçimini sağlamaya çalışan köylüden ve küçük esnaftan faiz alırken, milletvekilinin borçlarından faiz almamak ve on yıllık hususi taksitler yoluna gitmek, hele mahkemece hükme bağlanmış ve muhkem kaziye haline gelmiş borçlarla birlikte hükmedilen mahkeme masrafları ile, vekâlet ücretlerini milletvekillerine bağışlamak ne hukuk anlayışı ile bağdaşır, ne de Anayasaya uygun düşer. Anayasa zümre menfaatleri yararına kanun çıkarmayı yasaklamıştır.

Burada dostumuz, arkadaşımız, yahut partizanımız diyerek hatır için borçlarımızı faizsiz tescil yoluna gidersek, köylünün ve çiftçinin karşısına hangi yüzle çıkacağımızı düşünmeliyiz. Kimin kesesinden kime bağışta bulunuyoruz.»

Ayın başında Cumhurbaşkanımız Sayın Cemal Gürsel'in yasayı geri göndereceği hakkındaki gazete haberleri gerçekleşmiş ve böylece Başkan Gürsel Anayasamızın kendisine tanıdığı hakkı kullanarak gereksiz gördüğü bir işlemi durdurmak istemiştir.

Aşağıdaki yazı Kurucu Mecliste Anayasa Komisyonunda görevli olan Türk Hukuk Kurumu Başkanı Doçent Muammer Aksoy'un Cumhuriyet gazetesinde bu konu üstüne ışık tutan yazısından seçilmiştir :

CUMHURBAŞKANININ GERİ GÖNDERDİĞİ KANUN

Muammer AKSOY

Türk milleti adına kanun koyma ile görevli ve yetkili olan devlet organı, Yasama Meclisleridir. Anayasa, - 4 üncü maddesinde - her devlet organının ancak Anayasanın çizdiği çerçeve içinde yetki sahibi olduğuna da bilhassa işaret etmiştir. Yasamaalanındaki yetkileri de kayıtsız ve şartsız değildir :

Anayasaya aykırı olan kanunlar, Anayasa Mahkemesince iptâl edilirler. Bundan başka kanunları yayınlamakla görevli Devlet Başkanına, zararlı gördüğü kanunları -on gün içinde- bir kere daha görüşülmek üzere geri göndermeye yetkisi tanınmıştır (Mad. 93).

Cumhurbaşkanının, bu yetkiden faydalanarak bir kanunu geri göndermesi, iki sebebe dayanmak gerekir: a) Memleket menfaatleri (ve genel adalet esasları) ile bağdaşamaması, b) Anayasanın sözüne ve ruhuna aykırı olması.

Mutlak bir değer, taşıyan ikinci hal, bahis konusu olunca, daha ziyade, izafi nitelikteki birinci kategoriye giren sakıncalar üzerinde fazla durmaya dahi yer kalmaz.

Bu yazımızda, profesör İlhan Arsel ile birlikte hazırladığımız ve Cumhurbaşkanının geri gönderme kararının gerekçesine esas ittihaz edilen ilmi rapor çerçevesi içinde kalacağız.

I — Kanunun konusu :

Cumhurbaşkanının geri gönderdiği ilk kanunun konusu, X ve XI inci devre milletvekillerinin Ziraat Bankasına ve hazineye karşı olan borçlarının 10 sene taksite bağlanması ve faizlerinin kaldırılmasına ilişkindir.

a) Ziraat Bankasına karşı olan borçlar, bazı 10 uncu devre milletvekillerinin, henüz 1958 malî yılı başlamadan bu yıla ait aylıktan mahsup edilmek üzere, iki kefil ve bono karşılığında Ziraat Bankasından borç almaları sonucunda doğmuştur. Hattâ bu borçlardan bir kısmı, seçimin yenilenmesine karar verildikten sonra yapılmıştır.

b) Hazineye karşı olan borçlar ise, zamanı gelmeden avans olarak çekilen ödeneklerin, — seçim devresinin kanunda öngörülenler dışındaki bir sebeple (ihtilâl ile) sona ermesi yüzünden — geri verilmesi zorunluğuna dayanmaktadır.

II — Anayasaya aykırılıklar :

1 — Kanun, Anayasanın ilân ettiği sözleşme hürriyetine aykırıdır.

Anayasamızın 40 ıncı maddesinde kişiler arasında sözleşme hürriyetini açıkça ilân etmiştir. Şu halde, kişiler, bir borçlanmada vâdeyi ve faiz verilip verilmiyeceğini serbestçe tesbit edebilirler. Ancak kanun koyucu, 40 ıncı maddenin 2 nci fıkrasiyle kabul edilen istisnaya dayanarak, «kamu yararı amacıyla» bu serbestliği sınırlayabilir. İşte bu sebepledir ki, meselâ belli bir hadden yukarı faiz isteme (mürabaha), kanunla menedilmiştir. Yine sözleşme hürriyeti, «iktisadî bakımdan zayıf taraf» sayılan işçi, köylü, kiracı gibi kategoriler lehine bazı kayıtlamalara tâbi tutulmuştur. «Milletvekilleri» ise, dünyanın hiç bir hukuk nizamında bu gibi «iktisaden zayıf ve özel himayeye muhtaç zümre» ler arasında sayılmamıştır ve sayılamaz da.

Kanunun düzenlediği «Ziraat Bankasına bonolar karşılığı yapılan borçlar», 1958 malî yılını aşan bir vâdeye tâbi tutulmamıştır. Keza borç senedinde bu borcun faizli olacağı da, açıkça kaydedilmiştir. Hattâ Banka ve milletvekilleri, sonradan bir kere daha yaptıkları sözleşme ile, vâde ve faiz hususunda yeniden anlaşmaya varmışlardır.

Tarafların yürürlükte olan kanunlara uygun surette yapmış oldukları bir sözleşmeye, vâde ve faiz bakımından müdahale etmeyi gerektirir —Anayasanın 40 ıncı maddesinin 2 nci fıkrasındaki istisna çerçevesine giren— bir hal de yoktur. Bundan ötürü birkanunla Ziraat Bankasının faizden mahrum edilmesi ve muaccel alacağının taksitlere bağlanması, Anayasanın 40 ıncı maddesinde ilân edilen sözleşme hürriyetine aykırı düşer.

2 — Kanun, Anayasamızın «mülkiyeti ve kazanılmış hakları koruma» amaciyle koyduğu başka hükümlerle de bağdaşamaz.

İnceleme konusu olan alacakların bir kısmını (fer'ini) teşkil eden faizlerin, kanunla giderilmesini, bu alandaki başka hükümlerde açığa vurulan irade ve zihniyet ile de uzlaştırabilmeğe imkân yoktur. Zira ortada banka lehine «kazanılmış hak» haline gelmiş vâdesiz bir alacak ve bugüne kadar gerçekleşmiş faizler varken, gerek bugüne kadarki faizleri çizmek, gerek —vâdesiz borcu takside bağlarken— gelecekteki faizleri ortadan kaldırmak, alacaklının kesesinden bir miktar parayı (hukukî tâbiriyle; mamelekinden bir parçayı borçlunun kesesine aktarmak (mamelekine devretmek) demektir. Böyle bir çözümün, mülkiyet esasını kabul etmiş olan Anaya-

sa koyucusunun iradesine (Anayasanın ruh ve sistemine) tamamen aykırı düşeceği şüphesizdir. Gerçekten Anayasamız, kamu yararının gerektirdiği hallerde kamulaştırmaya gidildiği zaman bile, gerçek karşılığın peşin olarak ödenmesi esasını koymuş, taksiti daima kabul etmemiştir.

Taksite bağlama, Anayasanın 38 inci maddesinin 2 nci fıkrasında, ancak ve ancak belli ve pek önemli amaçlar bahis konusu olduğu zaman öngörülmüştür. Bunlar da, çiftçinin topraklandırılması, ormanların devletleştirilmesi, yeni orman yetiştirilmesi ve iskân projelerinin gerçekleştirilmesi gibi amaçlardır. Düzenleme konusu olan milletvekillerinin borçları ile bu amaçlar arasında, uzak veya yakın bir ilgi yoktur.

Kaldı ki Anayasa koyucumuz, bu pek önemli hallerde bile, taksiti kabul ederken faizi de şart koşmuştur. 38 inci maddenin 2 nci fıkrasının son cümlesinde, «bu takdirde... kanunla gösterilen faiz haddine bağlanır» denilmektedir.

«Kamu yararının gerektirdiği pek önemli hallerde taksit esası kabul edildiği zaman bile, -ferdî mülkiyete saygı göstermek maksadiyle- alacağın faizine dokunmıyan» bir Anayasanın mantığı ile, «hiç bir iktisadî ve sosyal zaruret ve hattâ ihtiyacı karşılamıyan bir borçlanmıya (yani milletvekillerinin bankaya karşı olan borçlarına) müdahale eden ve alacaklının mamelekinden bir kısmını borçlunun mamelekine nakleden» bir kanun koruyucunun tutum ve zihniyetinin asla bağdaşamıyacağı, tartışmaya yer kalmıyacak kadar meydandadır.

●

KIBRIS

ATAÇ KİTABEVİ YAYINLARI

SPLEEN DE PARIS - Paris Sıkıntısı - Charles Baudelaire Çev. : Tahsin Yücel	3 lira
BELÂ ÇİÇEĞİ - Attila İlhan	3 lira
KAPALI MUTLULUK - Dünya Şiirinden Seçmeler - Çev.: Coşkun Zengin	2 lira
SUSUZ YAZ - Necati Cumalı	4 lira
SISYPHE EFSANESİ Albert Camus - Çev. : Tahsin Yücel	4 lira
YÜZ ÜNLÜ SENFONİ Paul Grabbe - Çev. : Selma Kurdakul	5 lira
ÇAĞDAŞ ALMAN HİKÂYESİ — Haz. : Kamuran Şipal	4 lira
HAYDARİ KAMPI - Themos Kornaros - Çev. : Nevzat Hatko Asım Bezirci - Hüseyin Cöntürk	5 lira
GÜNLERİN GETİRDİĞİ, GÜNLERİN GÖTÜRDÜĞÜ -	4 lira
KALPAKLILAR — Samim Kocagöz	7,5 lira
ÖLEN ADAM — D. H. Lawrence - Çev.: Bilge Karasu	2 lira
VOLTAIRE — Çev.: Suat Erginer	2 lira

BU AY ÇIKANLAR :

GERGEDAN — E. Ionesco - Çev: Fikret Adil	3 lira
DİNAMİT — B. Traven - Çev : Adalet Cimcoz	3 lira

1 — Yayınlarımızdan 30 liralık kitap sipariş eden okurlarımız dergimize bir yıllık, 15 liralık kitap sipariş eden okurlarımız altı aylık abone kaydedilir. Ücretler peşin olarak alınır, kitaplar taahhütlü olarak gönderilir. Posta ücreti tarafımızdan ödenir.

2 — 15 liradan yukarı siparişlerde % 20 indirme yapılır. Posta ücreti tarafımızdan ödenir. 5 - 15 liralık siparişlere indirim yapılmaz posta ücreti tarafımızdan ödenir. 5 liradan az siparişlere indirim yapılmaz, 50 kuruş posta ücreti eklenir.

3 — Okurlarımız başka yayınevlerinin kitaplarını da bizden istiyebilirler. Bu kitaplar da ödemeli olarak gönderilir. 75 kuruş posta ücreti eklenir. İndirim yapılmaz.

Ataç Kitabevi Yayınları

DÜŞLERİN ÖLÜMÜ. Tahsin Yücel - **Türk Dil Kurumu armağanı** - 2 lira
DUVAR. Jean - Paul Sartre - Çev. : Vedat Üretürk (Tükenmiştir) »
DEĞİŞİM. Franz Kafka - Çev. : Vedat Günyol »
İÇE KAPANIŞ. Charles Baudelaire - Haz. : Şükran Kurdakul »
KORKUNUN PARMAKLARI. Muzaffer Buyrukçu »
YENİ NİMETLER. André Gide - Çev. : Vedat Üretürk »
KIRMIZI YAPRAKLAR. William Faulkner - Çev. : Ülkü Tamer »
FELSEFE TARİHİ SÖZLÜĞÜ - Hatemi Senih Sarp (**Milli Eğitim Bakanlığınca okullara salık verilmiştir.**) »
YANLIŞLIK. Albert Camus - Çev. : Ferid Edgü (**Tükenmiştir**) »
VAROLUŞÇULUK - Jean - Paul Sartre - Çev. : Asım Bezirci (**İkinci bas.**) »
ÇİVİ YAZISI. İlhan Berk »
İNGİLİZ - AMERİKAN ŞİİRİ - Haz. : Bilge Umar (**Ünlü İngiliz - Amerikan şairlerinin hayatları; eserlerinden örnekler**) »
ALIN TERİ. Jack London. - Çev. : Selma Kurdakul »
BEN SANA MECBURUM - Attila İlhan (Tükenmiştir) 3 lira
MAVİ VE KARA - Sabahattin Eyüboğlu »
ÇOK KAPILI ODA - Asım Bezirci »
MÜTHİŞ ÇOCUKLAR - Jean Cocteau. Çev. : Vedat Üretürk 2 lira
MİTOLOGYADAN ÜNLÜ KİŞİLER. - Emel Dilman (**Milli Eğitim Bakanlığınca okullara salık verilmiştir**). »
TAŞ ÇATLASA - Yaşar Kemal 3 lira
SAYGILI YOSMA. Jean - Paul Sartre - Çev. : Orhan Veli Kanık 2 lira
MİLENA'YA MEKTUPLAR. Franz Kafka - Çev. : Adalet Cimcoz 3 lira
DOĞU - BATI. Melih Cevdet Anday 3 lira
DİRİLEN ŞEHİR. Jules Romains - Çev. : Sabahattin Eyüboğlu (**Resimler : Ferruh Doğan.**) 2 lira
MEMLEKET ÖZLEMİ. Langston Hughes - Çev. : Necati Cumalı 2 lira
DÜŞÜŞ. Albert Camus - Çev. : Ferid Edgü 3 lira
BULANTI. Jean - Paul Sartre - Çev. : Selahattin Hilâv 6 lira
MİLENA'YA MEKTUPLAR. Franz Kafka - Çev.: Adalet Cimcoz (**İkinci Cilt.**) 3 lira

(Devamı iç sayfada)

100 KURUŞ